

Economisch - Statistische Berichten

50e JAARGANG - 5 MEI 1965 - No. 2489

N.V. INTERNATIONALE CREDIET- EN HANDELS-VEREENIGING „ROTTERDAM”

vraagt voor het Centraal Stafbureau van de Internatio-
Groep een

medewerker

voor de administratieve organisatie

die onder de supervisie van het hoofd Financiële
Controle belast zal worden met het onderzoek naar de
administratieve organisatie en efficiency bij de werk-
maatschappijen.

Gedacht wordt aan een functionaris van omstreeks
35-jaar, die

- een gedegen bedrijfseconomische en administratieve
opleiding heeft genoten;
- vertrouwd is met de hedendaagse administratieve
technieken;
- praktische ervaring heeft in een dergelijke functie;
- belangstelling heeft voor administratieve mechani-
sering en automatisering;
- een grote mate van zelfstandigheid kan ontwikkelen.

Sollicitaties te richten aan:

Centraal Stafbureau, Afd. Personeelszaken, Postbus 567,
Rotterdam.

Voor vacerende functies en beschikbare krachten

op hoog niveau zijn de
advertentiekolommen van
„Economisch-Statistische
Berichten” het aangewezen
medium:

1e) Omdat Uw annonce onder
de aandacht komt van stafper-
soneel in de grote bedrijven.

2e) Omdat Uw annonce wordt
gelezen door diegenen, die de
zakelijk belangrijke beslissingen
nemen, of daarbij van grote
invloed zijn.

HOLLANDSCHE SOCIËTEIT VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.

A^o 1807

.... meer dan
anderhalve eeuw
levensverzekering

HOOPDKANTOOR
Herengracht 475, Tel. (020) 221322, AMSTERDAM C.
HEAD OFFICE FOR CANADA
Holland Life Building
1130 Bay Street, Tel. WA 5-4511, TORONTO.

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010) 25 29 39. Administratie: (010)
23 80 40. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam, Banque de Com-
merce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening
260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Prieledreef 1,
Dilbeek.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementsprijs: franco per post voor Nederland f. 36,50
(studenten f. 25) per jaar.

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer f. 1,25.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij
H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010)
26 02 60, toestel 908.

Advertentie-tarief: f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgave van
redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: L. H. Klaassen; H. W. Lambers;
P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit.
Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens
de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

De nieuwe adviesfunctie van de detailhandel

Het is bekend dat het merkgebruik — oorspronkelijk vooral handelaarsnaam resp. produktaanduiding, later handelaarswapen — langzamerhand niet alleen meer bleef voorbehouden aan de detailhandel, maar door de fabrikanten werden gebruikt om over de hoofden van de handel het publiek direct te werven voor hun produkten, omdat de handel in de loop der geschiedenis en de technische evolutie van de produktie niet meer voldoende afzet kon garanderen aan de individuele fabrikanten in de gewenste regelmaat en hoeveelheid.

Het fabrikantenmerk werd daarmee een geducht tegenwicht tegen de invloed van de detailhandel op de fabrikantenafzet. De fabrikant nam daarmee veel in eigen handen, wat oorspronkelijk tot de taak van de detailhandel behoorde. Dit ontstaan van het fabrikantenmerk had op natuurlijke wijze een zich steeds uitbreidende merkartikelenreclame en -promotie in de publieksmarkt tot gevolg.

De ontwikkeling leidt nu echter langzaam aan tot het verschijnsel dat het koperspubliek wel sterk wordt geconfronteerd met alle naar voren gebrachte argumenten en suggesties over de fabrikantenartikelen, en dat de detailhandelverkoop daardoor sterk wordt beïnvloed. Het vooruitzicht bestaat dat deze stroom van inlichtingen aan het publiek rechtstreeks zodanig sterk en uitgebreid wordt, dat de keuze door het publiek moeilijk wordt. Terwijl vroeger de fabrikanten te weinig of geen informatie gaven, krijgt het publiek nu te veel inlichtingen, die de keuze verwarren en door de bomen het bos niet meer laten zien. Een terugdraaien van de merkartikelenreclame kan in dit geval geen oplossing zijn omdat dit nadelig zal zijn t.o.v. de produktie-voortgang én de welvaartsontwikkeling. Deze hangen immers ten dele samen met de confrontatie- en informatie-functie van de reclame.

De omstandigheden zullen er echter toe leiden dat het publiek opnieuw bij de detailhandel — doch om andere redenen dus dan vroeger — te rade zal willen gaan om de goede keuze te kunnen maken. Van de detailhandel zal men verwachten dat deze opnieuw verantwoord gaat adviseren over wat uit de berg van aanbiedingen het beste is. De detailhandel zal daarmee een sterker kanaliserende en selecterende taak vanuit het publiek opgedragen krijgen, in zekere zin als tegenwicht tegen de blijvende distributiefunctie voor de producenten.

Wanneer dit juist is, zal dit verstrekkende consequenties meebrengen voor de verschillende groepen van betrokkenen.

De *handel* zal zich duidelijk bewust worden (en doet dit al steeds meer) van de nieuwe en hogere advies- en

selectietaak. Hij zal deze taak op verschillende manieren vervullen en wel als twee uitersten door:

a. Het individueel gerichte advies in persoonlijk contact met de kopers, tegen de achtergrond van een rijk gevarieerd assortiment in aansluiting op de grote verscheidenheid van de individuele materiële behoeften van het publiek. De zgn. „speciaalzaak” versterkt daarmee de reeds lang bestaande functie.

b. Het niet persoonlijk en individueel gericht, maar in algemene zin adviseren aan de massa van het koperspubliek door het zonder meer voor ogen stellen van die artikelen, die het meest gangbaar resp. het meest aanbevelenswaard voor de „grootste gemene deler” zijn in de markt. De zelfbedieningswinkel dus in een voorlichtende functie.

De *fabrikant* zal gaan beseffen dat de handelaar in diens nieuwe functie beter moet worden ingelicht over en ook weer meer invloed gaat krijgen op wat de fabrikant zal gaan brengen. Ook de reclamebewerking van de handel zal hiermee rekening moeten houden.

Voor de vertegenwoordigers van de fabrikanten, die de handel bezoeken, vereist deze ontwikkeling een hogere bekwaamheid in verkopende informatieverschaffing. De handel zal alleen een goede kans aan een goed produkt kunnen en willen geven, wanneer hij ook zelf overtuigd is dat zijn advies erover aan het publiek gegrond is en „hout snijdt”. De tijd van de „blauwe ogen”-vertegenwoordiger zal steeds sneller voorbijgaan. De vertegenwoordiger zal ook t.a.v. de algemene informatie door de fabrieken en produkten ontlast en gesteund worden door veel meer directe reclame vanuit de producenten naar de tussenhandel.

Deze reclame zal minder het zwaartepunt gaan leggen op voornamelijk het winstpercentage voor de handel dan op de werkelijke informatie over de artikelen. Dit zal de advisering door de handel ten goede komen en door de handel graag aanvaard worden. De vertegenwoordiger zal zich tegen de achtergrond van deze algemene propaganda-informering sterker wijden aan de uitwerking van de individuele contacten en de op de directe gesprekspartner gerichte specificiteiten argumenteren.

Al met al zal de conclusie kunnen zijn dat de tussenhandel, met name de detailhandel, in verminderende mate een apparaat gaat worden voor de verkoop door de producenten en in meerdere mate een apparaat voor de *inkoop door het publiek*. De werkzaamheid van de consumentenbonden zal in dit opzicht grotendeels door de tussenhandel worden overgenomen.

Rotterdam.

Dr. A. D. BONNET.

INHOUD

	Blz.		Blz.
De nieuwe adviesfunctie van de detailhandel, door Dr. A. D. Bonnet	403	De waardevastheid van particuliere pensioenen, door L. S. Beuth	412
Groei-problemen bij het Speciale Fonds van de Verenigde Naties, door Dr. J. H. Lubbers	404	Ingezonden stukken	414
Marktstructuur en ondernemingsconcentratie (II), door Drs. J. H. van Ommen	406	Boekbespreking:	
Gaat het landbouwbeleid werkelijk zo'n lastpost voor de E.E.G.-landen worden?, door Ir. P. C. van den Noort	408	Prof. Dr. J. A. van Houtte: Economische en sociale geschiedenis van de lage landen, bespr. door Drs. P. W. Klein	416
		Geld- en kapitaalmarkt, door Drs. R. L. Boissevain	417

Het Speciale Fonds van de V.N. heeft ondanks een snelle groei van activiteiten te kampen met relatief omvangrijke kasmiddelen, die tot uitdrukking brengen, dat de uitgaven achterblijven bij de verwachtingen: het pijlpijn-effect, zoals dat ook bij andere vormen van internationale hulpverlening bekend is. De uitgavencijfers zijn bij het Speciale Fonds, gericht als het is op het financieren van pre-investeringsprojecten, geen doorslaggevend criterium van doelmatige functionering. Hun bescheiden beloop brengt veeleer tot uitdrukking, dat deze nieuwe vorm van internationale samenwerking met allerlei aanloopproblemen worstelt. In wezen gaat het om een vraagstuk van synchronisatie in de diverse handelingen, die nodig zijn om pre-investeringsprojecten met succes te bekronen. Verwacht mag worden, dat dit vraagstuk op redelijk korte termijn zal worden opgelost. De relatief hoge kassaldi van het Speciale Fonds zullen dan tot redelijke proporties kunnen worden teruggebracht.

Groei problemen bij het Speciale Fonds van de Verenigde Naties

De financiële moeilijkheden van de Organisatie der Verenigde Naties, veroorzaakt door de weigering van een aantal lidstaten om bepaalde contributies te betalen, zijn bij het Speciale Fonds van de V.N. onbekend. Het Fonds wordt gevoed uit vrijwillige bijdragen van de lidstaten, en beheerd krachtens een eigen financieel reglement ¹⁾. Het heeft zelfs te kampen met een grote liquiditeit, die vaak kritiek oproept. Vele V.N.-leden, zowel meer- als minderontwikkelde landen, achten het vreemd, dat de nationale bijdragen, die sinds de oprichting in 1959 in het Fonds zijn gestort, slechts aarzelend tot besteding komen. De economische ontwikkeling is in tal van landen in Afrika, Azië en Latijns-Amerika een dringende zaak. Gelden beschikbaar voor hulpverlening zijn schaars. Desondanks, aldus de kritiek, zijn de kassaldi van het Speciale Fonds voortdurend opgelopen, thans tot \$ 150 à 200 mln.

Het optreden van het pijlpijn-effect is stellig niet aan laktheid van de Fondsleiding te wijten. Per 31 december 1964 beliep het aantal der door de Beheersraad goedgekeurde projecten 421, waarvan er reeds 297 operationeel zijn. In de jongste zitting in januari jl. te New York, keurde de Raad een nieuw programma goed van 66 projecten ten bedrage van in totaal rond \$ 70 mln. Ultimo 1964 beliep het aantal internationaal gerecruteerde deskundigen, uitgezonden ter uitvoering van Fondsprojecten, ruim 1.500; een toename van 50 pCt. in één jaar tijd. Van 30 juni 1963 tot dezelfde datum in 1964 stegen de materiëleaanschaffingen ten behoeve van Fondsprojecten van \$ 23 mln. tot ruim \$ 37 mln. Van ruim \$ 25 mln. in 1959 stegen de nationale bijdragen aan het Fonds tot \$ 85,5 mln. in 1964 ²⁾, een totaal over 6 jaren opgeleverd van ruim \$ 330 mln.; zowel de Directie van het Fonds als de Beheersraad doen alles om deze middelen zo doeltreffend mogelijk te besteden.

Tegen deze achtergrond steekt het beloop van de uitgaven van het Speciale Fonds inderdaad minder gunstig af. Van slechts \$ 0,3 mln. in 1959 stegen zij tot amper \$ 60 mln. (raming) in 1964. Bij alle opgaande lijnen in de korte historie van het Fonds lijken de uitgaven achter te blijven, en hierin — alsook in het begeleidingsverschijnsel

¹⁾ Vgl. het artikel „Het Speciale Fonds van de Verenigde Naties”, door schrijver dezes in „E.-S.B.” van 10 juni 1964, blz. 513 e.v.

²⁾ Het cijfer voor 1965 zal naar schatting ruim \$ 91 mln. belopen.

van oplopende kassaldi — ziet de kritiek een bewijs van inefficiency. Diverse leden van de Beheersraad (zoals Zweden, Polen, de Sowjet-Unie) hebben tijdens de afgelopen zitting de Directie tot grotere activiteit aangespoord.

Uitgavencijfers als gebrekkig criterium.

Mag men echter aan de uitgavencijfers als doelmatigheids criterium zo'n groot gewicht toekennen? Er behoeft niet aan te worden getwijfeld, dat het Speciale Fonds ook zonder voorshands hoge uitgavencijfers nuttig werk doet. Het beweegt zich als pionier op het gebied van stelselmatige financiering van pre-investeringswerk. Er is in de meeste ontwikkelingslanden urgente behoefte aan een technisch verantwoorde afbakening van nationale (en regionale) economische ontplooiingsmogelijkheden. Wetenschap en technologie bieden voldoende middelen om snel en doeltreffend aan die behoefte te voldoen.

De President-Directeur van het Fonds, Paul G. Hoffman, haalt graag het voorbeeld aan van de modernisering van het bodemonderzoek: terwijl met de techniek van 50 jaren geleden het samenstellen van een geofysisch overzicht van de Verenigde Staten 220 jaren zou hebben geëist, ware daarvoor thans minder dan 10 jaren nodig dankzij de inzet van vliegtuigen met moderne karteringsapparatuur ³⁾.

Voorts wordt het nut van pre-investeringsprojecten door de eraan ten koste gelegde middelen slechts gebrekkig aangegeven. Een goed voorbeeld is het Latijns-Amerikaanse Instituut voor Economische en Sociale Planning; een project waarmede medio 1962 werd begonnen. Door het Speciale Fonds werd ruim \$ 3 mln. toegezegd, door de Inter-Amerikaanse Ontwikkelingsbank \$ 1 mln. Medio 1964 was van de Fondsbijdrage nog slechts ruim \$ 600.000 tot besteding gekomen, maar het nut van het Instituut wordt reeds allerwege erkend. Het heeft reeds ten voorbeeld gestrekt aan soortgelijke projecten in Azië en Afrika.

Men zie voorts de oprichting van een netwerk van opleidingscentra voor bedrijfs-instructeurs in Zuidslavië, begonnen in 1960 en voltooid in 1963. Uit hoofde van dit project — waaraan de Zuidslavische regering \$ 6,5 mln. en het Fonds ruim \$ 1 mln. bijdroeg — zijn thans reeds ongeveer 8.000 instructeurs naar allerlei sectoren van eco-

³⁾ Paul G. Hoffman, „World without want”, New York 1962, blz. 86/87. Een bodemonderzoek vanuit de lucht is door het Speciale Fonds o.a. ondernomen in Suriname.

nomische activiteit in Zuidslavië uitgezonden (mijnbouw, metaalindustrie, houtbewerking, textiel- en bouwnijverheid, landbouw, kleinhandel en verzorgende bedrijven). Het project is van grote betekenis voor de Zuidslavische economie; een belang dat ver uitgaat boven de kosten van het project resp. het feit, dat van de Fondsbijdrage per 30 juni 1964 slechts ruim \$ 870.000 was uitgegeven.

Soms is een goede maatstaf voor de nuttige werkzaamheid van het Speciale Fonds beschikbaar, nl. wanneer de projecten ten doel hebben, investeringsmogelijkheden in het licht te stellen. Het doorslaggevende criterium is dan, of de pre-investering inderdaad door investering wordt gevolgd. Tijdens de jongste zitting van de Beheersraad deelde de heer Hoffman mede, dat 17 voltooide projecten, die het Fonds in totaal op niet meer dan \$ 18 mln. kwamen te staan, reeds \$ 785 mln. aan financieringskapitaal hadden uitgelokt. Onder de 17 projecten kan als voorbeeld het onderzoek naar de beste locatie van de Niger-dam worden genoemd, uitgevoerd door de Internationale Bank voor Reconstructie en Ontwikkeling en gefinancierd uit \$ 1,69 mln. in lokale valuta en \$ 735.000 verschaft door het Speciale Fonds.

Dit pre-investeringsonderzoek werd in april 1961 voltooid. Het resulteerde in de opstelling van een investeringsprogramma van ruim \$ 200 mln. voor de constructie van een stuwdam; een project, dat thans als hoeksteen van Nigeria's 6-jaars nationale ontwikkelingsplan wordt beschouwd. De financiering geschiedt uit een lening van \$ 82 mln. van de Internationale Bank; leningen van Italië, Nederland, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten tot een totaal van \$ 58,5 mln.; nationale middelen ten bedrage van \$ 65,5 mln. De grote gevolgen, die een betrekkelijk kleine uitgave van het Speciale Fonds kan veroorzaken, worden aldus duidelijk geïllustreerd.

Synchronisatieproblemen.

Vormen uitgavencijfers dus een gebrekkig criterium voor de nuttige werkzaamheid van het Speciale Fonds, de bezorgdheid over hun beloop betreft in wezen dieper liggende vraagstukken. Het Speciale Fonds vertegenwoordigt naar opzet en werkwijze een nieuwe vorm van internationale samenwerking, die zijn waarde reeds bewijst doch de kinderschoenen nog niet is ontwassen. Het Fonds, dat ten aanzien van pre-investeringsprojecten tezamen met ontwikkelingslanden als initiatiefnemer optreedt, beperkt zich vervolgens tot mede-financiering daarvan, en laat de uitvoering over aan de Gespecialiseerde Organisaties van de V.N. (resp. aan de V.N. zelf, die in dat geval als uitvoerende organisatie voor het Fonds optreedt).

Elk project belichaamt aldus een driehoeksverhouding, met de daaraan onvermijdelijk verbonden delicate problemen van organisatie en onderlinge verstandhouding. Efficiënte uitvoering en voltooiing zonder tijdverlies onderstellen een doeltreffend samenspel van alle betrokken nationale en internationale instanties. Sinds 1959 is veel ervaring opgedaan; veel fricties ook moeten nog worden verholpen. Veel gaat onvermijdelijk nog langzaam, daar waar opschieten geboden is.

De regeringen der ontwikkelingslanden slagen er niet altijd in de voorbereidingen doeltreffend te organiseren; het benodigde nationale personeel is niet steeds te vinden; onderdak voor buitenlandse deskundigen is soms niet op tijd gereed; nationale wetten en reglementen, onvoldoende op de eisen van het heden ingesteld, brengen vaak vertraging. De uitvoerende organisaties, van hun

kant, kampen met een wereldwijde schaarste aan experts; zij worden vaak door een verouderde organisatie hunner commerciële diensten belemmerd in een slagvaardig aanschafbeleid, zodat materieel, benodigd voor project-uitvoering, in onvoldoende kwaliteit of niet tijdig op de plaats van bestemming arriveert. De Gespecialiseerde Organisaties klagen voorts over een onvoldoende vergoeding door het Speciale Fonds van hun kosten.

Dit laatste is een belangrijke factor. Men bedenke, dat bijv. de F.A.O., die een jaarbegroting heeft van amper \$ 20 mln., momenteel voor een totaal van ruim \$ 155 mln. aan Speciale Fondsprojecten in beheer heeft en daarvoor aan kostenvergoeding door het Speciale Fonds bijna \$ 14 mln. mag declareren. Op de F.A.O. volgt uit Fondsoogpunt in orde van grootte de U.N.E.S.C.O., met een jaarbegroting van ruim \$ 23 mln., en een aandeel van bijna \$ 81 mln. in het totale programma (\$ 410 mln.) van het Speciale Fonds, waarvoor een kostenvergoeding van ruim \$ 6 mln. staat genoteerd.

De vergelijking tussen jaarlijkse begrotingscijfers en een programma-aandeel waarvan de uitvoering vele jaren bestrijkt, gaat natuurlijk mank; zij laat slechts zien in welk een sterke mate het uitvoeren van projecten van het Speciale Fonds van de V.N. een wezenlijk onderdeel van het werk van de Gespecialiseerde Organisaties is geworden; een interessant onderwerp voor speculaties over mogelijkheden tot verbeterde coördinatie van diverse vormen van internationale hulpverlening.

(Advertentie)

BIJ DE REDACTIE VAN Economisch-Statistische Berichten

komt binnenkort de plaats vrij van

adjunct redacteur - secretaris

Voor deze functie wordt een
economist gezocht met een
brede belangstelling. Hij moet
tot kritisch oordelen in staat
zijn en over een goede stijl
beschikken

Aanvangssalaris f. 1.000,33 — f. 1.363,64
per maand.

Sollicitaties met uitvoerige gegevens te richten aan
de redactie, Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Het hoofdprobleem, dat bij de uitvoering van Fondsprojecten moet worden opgelost, is dat van een *synchronisatie* van een groot aantal verspreide werkzaamheden, alle noodzakelijk om de projecten tot een goed einde te brengen; een onderlinge afstemming, die reeds in het voorbereidende stadium moet beginnen, wil er kans van slagen zijn. Voor zover de synchronisatie gebreken vertoont — en dit zijn er nog vele — wordt het tempo van uitvoering der projecten vertraagd, het jaarlijks uitgavenpeil gedrukt en het niveau der kassaldi van het Fonds hoog gehouden.

Een ideale gang van zaken is uiteraard niet uit het niets te construeren. Veel op het terrein van pre-investeringswerk — en op dat van internationale hulp in het algemeen — is geen „terra incognita” meer, doch wel zèlf nog onderontwikkeld gebied.

Optimistisch perspectief.

Desondanks lijken gebreken in de synchronisatie bij opzet en uitvoering van Fondsprojecten in redelijk korte tijd te verhelpen. Aan het algemene tekort aan technische deskundigen is door een combinatie van nationale maatregelen en internationale samenwerking stellig het een en ander te doen. Er is geen reden, waarom de Gespecialiseerde Organisaties hun interne organisatie niet in snel tempo aan de door het Speciale Fonds gestelde eisen zouden kunnen aanpassen; dit te meer, nu wordt gewerkt aan een verbetering van de kostenvergoeding van het Fonds aan zijn uitvoerders. De commerciële praktijken dezer uit-

voerende organisaties kunnen waar nodig in kort bestek op meer moderne leest worden geschoeid, ten gerieve ook van het bedrijfsleven. De ontwikkelingslanden, van welke efficiency de vaart in de zaken van het Speciale Fonds in grote mate afhankelijk is, hebben reeds bewezen snel te kunnen leren, ook op het gebied van economische programmering.

Wat ten slotte het Speciale Fonds zelf betreft, zal de komende fusie met het Technische Hulpprogramma van de V.N.-familie (het zgn. „Uitgebreide Programma van Technische Bijstand”) de gewenste synchronisatie belangrijk kunnen bevorderen. Immers, waar thans nog de uitvoering van een Fondsproject kan stuiten op een schaarste aan inheemse technici, zal de fusie het mogelijk maken het land in kwestie eerst technische hulp bij de gewenste scholing te geven ten einde vervolgens het beoogde pre-investeringsproject ongestoord te doen verlopen; een synchronisatie-thema, dat tal van variaties toelaat, en dat door de betrokken V.N.-instanties reeds intensief wordt bestudeerd.

Nog vóór 1970 draait het pre-investeringsapparaat van de V.N. op volle toeren. De kassaldi van wat thans, vóór de fusie, nog het Speciale Fonds heet, zullen dan worden gewaardeerd voor wat ze zijn: dekkingsmiddelen voor reeds aangegane verplichtingen; en voor zover nog vrij te besteden: een reservefonds; werkkapitaal dat de slagvaardigheid in het Fondsbeleid helpt handhaven en de verdere expansie vergemakkelijkt.

New York.

J. H. L.

Marktstructuur en ondernemingsconcentratie (II)

In een vorig artikel ¹⁾ werd o.m. het begrip „produktie op grote schaal” geconfronteerd met dat van een grote markt in de zin van marktaandeel. In aansluiting hierop zal in dit artikel aan de hand van een beschouwing over enkele kenmerken van het produceren op grote schaal getracht worden te komen tot een zekere typologie voor het begrip ondernemingsconcentratie.

Begrip productie op grote schaal.

Wanneer over uitbouw van het productie-apparaat door concentraties wordt gesproken, dient dit niet alleen te worden betrokken op het technische productie-apparaat, maar op het geheel van die ondernemersactiviteiten, welke economisch gesproken waarde toevoegen. Wanneer het concentratieverschijnsel dan ook wordt beschouwd in samenhang met de integratie van de markten van de E.E.G.-landen zou wat betreft het „produceren” op grote schaal kunnen worden onderscheiden in voordelen:

— in de technische productiesector waarbij men denkt aan gespecialiseerde installaties met grote capaciteit, welke de productie van grote series mogelijk maakt;

— in de commerciële productiesector waarbij vooral gezien wordt naar de voordelen welke een grotere afzet oplevert met name op het gebied van reclame, inkoop e.d.;

— in de researchsector waarbij niet alleen gedacht wordt aan de toegepaste research- en produktontwikkeling, doch ook aan markt- en economisch onderzoekingswerk.

In vele gevallen zal het effect van productie op grote schaal door fusies tussen ondernemingen op de eenvoudigste wijze bereikt kunnen worden door specialisering t.a.v. het produkt dan wel differentiatie. De realisering van de voordelen van productie op grote schaal brengt voorts mede, dat naast concentraties in het horizontale vlak zich vaak evenzeer rendementsmogelijkheden in het verticale vlak voordoen. Hiervan zijn „*backward integration*” resp. „*forward integration*” de voorbeelden. Verticale aaneensluitingen blijken vooral gewenst daar waar het er om gaat de aanvoer van grondstoffen en halffabrikaten zeker te stellen (*backward integration*), of om het kostenverhogende effect van tussenschakels te vermijden (*forward integration*).

Niet alleen het *sneller* bereiken van de voordelen van productie, distributie of onderzoek in het groot vormen de aanleiding van fusie in het ondernemersvlak, maar ook de *potentie* om die te verwerven kunnen belangrijke oorzaken van het concentratieverschijnsel zijn. Hierbij gaan de gedachten behalve naar de financiering van de uitbreiding van de productiecapaciteit, ook uit naar de problemen verband houdende met het leiden van de onderneming.

Het punt *financiering* heeft in dit verband twee aspecten. In vele gevallen kan een fusie tussen individuele ondernemingen ter bereiking op betrekkelijk korte termijn van de voordelen van productie op grote schaal goedkoper zijn dan de uitbouw van een afzonderlijk bedrijf — dat deze voordelen nog niet bezit — tot een grote onderneming. Anderzijds gaat het om de mogelijkheid die uit-

¹⁾ In „E.-S.B.” van 28 april jl.

bouw zelfstandig te financieren. Dit geldt met name voor de op middelmatige of kleine schaal producerende bedrijven voor wie de aanpassing aan de voor de grotere E.E.G.-markten noodzakelijke produktiestructuur vaak nog het meeste dringt. Veelal beschikken deze ondernemingen over onvoldoende middelen en kunnen zich deze evenmin gemakkelijk verschaffen.

Het ontbreken van de nodige middelen is voor vele ondernemingen ook het knelpunt bij de *research*, waaraan nu en zeker in de toekomst enorme bedragen zullen moeten worden besteed, wil de afzet op het gewenste peil blijven. Voor vele kleine en middelgrote industriën zal een grotere doelmatigheid op dit gebied alleen kunnen worden bereikt door onderlinge samenwerking. Behalve dat hierdoor een zekere mate van specialisatie binnen de *research* bereikt kan worden, zal daardoor wellicht tevens de mogelijkheid van gericht onderzoek groter worden.

Voor het bereiken van de voordelen van *research* op grote schaal is op zichzelf geen fusie nodig. Evenmin lijkt zulks nodig wanneer rationalisatie van het produktieproces in hoge mate afhankelijk is van bijv. standaardisatie van normen en typen. Samenwerking kan hier tot het beoogde effect leiden, waarschijnlijk zonder dat hoeft te worden verwacht dat hiertegen op grond van de regels van het E.E.G.-verdrag inzake het concurrentiebeleid veel bezwaren bestaan.

Wat betreft de mogelijkheid tot het verwerven van de voordelen van produktie op grote schaal kunnen vraagstukken van *leiding* en *organisatie* vaak een doorslaggevende rol spelen. Het aanpassen van de onderneming aan de veranderde marktstructuur vergt bijzondere leiderskwaliteiten. Niet alle ondernemers beschikken over voldoende technische of commerciële kennis om de risico's welke een en ander medebrengt, aan te durven. Ook wordt wel eens vernomen dat het op de hoogte blijven van de ontwikkelingen en voorschriften in het kader van de Euro-markt steeds meer tijd van individuele ondernemers gaat vergen. Een aantrekkelijke kant van concentratie kan in deze gevallen zijn dat de vereiste leiderskwaliteiten beschikbaar komen en bijv. nieuwe ondernemerstaken aan een speciale functionaris kunnen worden overgedragen.

Typologie.

In het licht van het bovenstaande moet het aannemelijk worden geacht dat het met de fusie van de markten binnen de E.E.G. verband houdende concentratieverschijnsel een rijk geschakeerd beeld zal vertonen. Zonder nader onderzoek is een exacte typologie moeilijk te geven. Mede aan de hand van de onderzoekingen welke op dit terrein in West-Duitsland en Groot-Brittannië hebben plaatsgevonden kunnen wel enkele belangrijke types worden vermeld, die passen in de veranderde marktstructuur in het Europa van de Zes. Met het oog op de wenselijkheid de voordelen van produktie, distributie en onderzoek op grote schaal deelachtig te worden zullen veel aaneensluitingen wellicht kunnen worden gerangschikt onder een van de hierna te noemen types. Daarbij kunnen naar twee hoofdvormen worden onderscheiden, een waarbij sprake is van verlies en de ander waarbij sprake is van behoud van de zelfstandigheid van de individuele onderneming.

Aaneensluitingen welke verlies van zelfstandigheid medebrengen.

a) Fusies tussen ondernemingen van ten naaste bij gelijke grootte die in ongeveer dezelfde omstandigheden verkeren. Het doel zal in vele gevallen zijn om te komen tot speciali-

satie op het gebied van produktie met behoud of verbreding van het assortiment;

b) concentraties die ten doel hebben „backward-integration”, bijv. ter zekerstelling van de grondstofflevering, dan wel „forward-integration” ter bevordering van de afzet of rationalisatie in de distributiesector;

c) aansluitingen van betrekkelijk kleine of middelgrote ondernemingen bij grotere ondernemingen, bijv. omdat deze minder grote ondernemingen over onvoldoende middelen beschikken voor het doen van investeringen ter vergroting van de rationalisatie of omdat de ondernemersleiding om welke reden dan ook tegen een dergelijke aanpassing opziet.

Samengaan met behoud van de zelfstandigheid.

a) Ingeval een grotere mate van rationalisatie vooral afhankelijk is van *research* of van standaardisatie kan dit effect ook worden bereikt door middel van afspraken tot samenwerking, bijv. op het gebied van normen en typen.

b) Ook zouden hiertoe kunnen worden gerekend deelnemingen in „joint ventures”, vooral wanneer het gaat om penetratie van nieuwe of onbekende markten, waarbij een betrekkelijk groot risico aanwezig wordt geacht. De „joint venture” zal een geschikte vorm kunnen zijn in gevallen waarbij de betrokken ondernemingen in vele opzichten verschillen (nationaliteit, ondernemingsstructuur, assortiment).

Alle bovengenoemde concentratievormen zullen kunnen leiden tot de in het Verdrag van Rome beoogde rationalisatie van het produktieproces en daarbij tot vergroting van de produktiviteit en de welvaart. Hierdoor zal een toenemende tendens naar het absolute bedrijfsoptimum mogelijk worden, al behoeft dit niet te betekenen dat het groter worden van ondernemingen in relatieve zin — dus het machts- of marktbeheersende aspect — daardoor zal worden versterkt.

Immers niet alleen de markten worden groter, maar naar verwacht mag worden, zal ook het aantal grote ondernemingen toenemen.

De ondernemingen wier produktieomvang beperkt is doordat de markt, waarop zij gewend zijn te opereren, door invoerbeperkingen op kunstmatige wijze is begrensd, zullen een aanpassing van hun positie moeilijk kunnen ontgaan.

Daarbij komt dat vele bepalingen van het E.E.G.-verdrag zijn gericht tegen een kunstmatige begrenzing van de markt door allerlei overheidsbepalingen, alsmede tegen afspraken in de privaatrechtelijke sfeer. Dit zal betekenen dat door het nastreven van een lager kostenpeil werkzame concurrentieverhoudingen kunnen worden bevorderd. Op korte termijn kan concentratie tussen ondernemingen van de diverse typen als eerder aangegeven het middel tot dit doel zijn.

Het is duidelijk dat bedoelde aanpassing minder geldt voor ondernemingen wier afzet begrensd wordt door meer natuurlijke omstandigheden, zoals een sterke mate van differentiatie van markt en produkt. Deze ondernemingen kunnen klein zijn en blijven, al zal de economische vooruitgang op den duur ook bij deze bedrijven tot maximalisering van de efficiency moeten leiden. Gesteld kan worden dat de veranderingen die het gevolg zijn van het groter worden van de markt in West-Europa voor dit type kleinbedrijf echter in lang niet alle gevallen een bedreiging behoeven te betekenen.

Gaat het landbouwbeleid werkelijk zo'n „lastpost” voor de E.E.G.-landen worden?

Inleiding.

Het landbouwbeleid vormt een belangrijk onderdeel van het beleid van de E.E.G.-Commissie. Het is bekend dat de landbouw bij de politieke onderhandelingen over de verdere ontwikkeling van de E.E.G. herhaaldelijk een moeilijk punt, zo niet een struikelblok opleverde. Sommigen zullen geneigd zijn de landbouw daarom als een lastpost te beschouwen. Wij hebben echter iets anders op het oog.

Het beleid in de E.E.G. leidt tot een zekere bescherming, zeker ook voor de landbouw. Hierdoor zal de mate van zelfvoorziening wat toenemen, ook bij de voedselvoorziening. Volledig zelfvoorzienend is de E.E.G. echter bij de voedselvoorziening nog niet. Onlangs werd in dit tijdschrift echter de mening naar voren gebracht dat het landbouwbeleid van de Europese Commissie wel eens zou kunnen leiden tot autarkie bij de voedselvoorziening van de E.E.G. ¹⁾.

Die uitbreiding van de landbouwproductie zou daarbij ten koste gaan van de industriële expansie. Berekend werd dat de voordelen van die uitbreiding van de landbouwproductie beslist niet op zouden wegen tegen dat produktieverlies in de industrie, met als gevolg een verlaging van het „nationaal” inkomen van de E.E.G. Die inkomensvermindering zou 8 à 9 pCt. van het nationaal inkomen van de E.E.G.-landen bedragen. Dit landbouwbeleid zou dus in de letterlijke zin van het woord een lastpost opleveren voor de E.E.G.-landen. Voor ons is het de vraag of dit werkelijk in die mate het geval is.

Schatting van de baten van de agrarische autarkie.

De E.E.G. is bepaald nog niet „autarkisch” op het gebied van de voedselvoorziening. Wartna liet zien dat er in 1961 een importsaldo was van f. 6,9 mrd. Indien het E.E.G.-beleid werkelijk gericht zou zijn op volledige zelfvoorziening dan zou op de duur deze import niet meer nodig zijn. De baten van dit beleid zouden dus f. 6,9 mrd. zijn. Wij moeten er echter op wijzen dat dit niet waarschijnlijk is.

Hoe komt Wartna namelijk aan dit bedrag? Het is het importsaldo van de produkten die onder S.I.T.C. sectie O vallen. Deze sectie omvat echter produkten die met de Europese landbouw niets hebben uit te staan, bijv. vis en visconserven. Voorts tropische produkten als koffie, cacao, bananen die evenmin te maken hebben met de Europese landbouw: het is toch niet aannemelijk dat de Europese Commissie zou trachten haar gebied voor dit soort produkten zelfvoorzienend te maken? Dit importsaldo kan m.a.w. niet gelijk zijn aan de baten van een eventuele agrarische autarkie.

Om deze baten te berekenen zijn er enkele correcties nodig. Hierbij kunnen wij ervan uitgaan dat het wel mogelijk is volledige zelfvoorziening te bereiken voor de produkten die nu reeds normaal in de E.E.G.-landen worden voortgebracht. Op deze produkten is ook het E.E.G.-landbouwbeleid voornamelijk gericht. Deze produkten zijn: graan en graanprodukten, varkens en varkens-

vlees, gevogelte, runderen en rundvlees, melk en zuivelprodukten, eieren, wijn, groente en fruit. Wij zullen ze gereguleerde produkten noemen.

In 1961 golden hiervoor de volgende cijfers voor de buitenland van de E.E.G. ²⁾: invoer: \$ 2.240,5 mln.; uitvoer: \$ 1.008,0 mln.; invoersaldo: \$ 1.232,5 mln., zodat het invoersaldo dus ongeveer f. 4,5 mrd. bedroeg. Deze invoer kan vermoedelijk wel vervangen worden door eigen productie. Bovendien is het denkbaar dat de invoer van enkele tropische vetten vervangen wordt door eigen productie van plantaardige vetten, te bereiken met uitbreiding van bijv. de koolzaad- en olijventeelt. Aannemelijk is dat de in totaal door eigen productie vervangbare import ca. f. 5 mrd. is. Uitgedrukt in procenten van het E.E.G.-inkomen (f. 555,7 mrd.) ³⁾ zou het voordeel dus niet 1,25 pCt. zijn, maar 0,8 à 1,0 pCt.

Schatting van de lasten van de agrarische autarkie.

Tegenover dat voordeel staan echter nadelen. Wartna neemt namelijk aan dat er volledige werkgelegenheid is. Uitbreiding van de landbouwproductie zou derhalve een „transfer” van produktiefactoren naar de landbouw vereisen. Met name zou er in de landbouw extra kapitaal nodig zijn, dat dan aan de industrie wordt onttrokken. Met als gevolg een vermindering van de industriële productie. Deze vermindering vormt het belangrijkste deel van de lasten van het autarkisch beleid.

Alvorens op de kwantificering in te gaan is het nodig een opmerking te maken over de veronderstelling dat er full employment zou zijn. Het is duidelijk dat de industrie en ook andere sectoren zitten te „springen” om arbeiders: de werkloosheid is lager dan ooit te voren. De vraag is echter of dit ook voor de landbouw geldt. Het is waarschijnlijk dat er in de Europese landbouw nog verborgen werkloosheid voorkomt, meer in het algemeen onbenutte productiecapaciteit. Verhoging van de landbouwproductie kan daardoor waarschijnlijk ook tot stand komen door vollediger gebruik te maken van die productiecapaciteit. Het zou dan niet nodig zijn t.b.v. de productie-uitbreiding de in totaal benodigde hoeveelheid produktiefactoren te onttrekken aan de industrie.

Wij zullen echter bij de volgende berekening de veronderstelling van full employment handhaven.

Analyse van de berekening van Wartna.

Er wordt dus een zekere hoeveelheid kapitaal aan de industrie onttrokken ten behoeve van de landbouw. De vraag is hoe groot het produktieverlies in de industrie is. Noemen wij de toename van de hoeveelheid kapitaal per man ΔK_i (K_i = kapitaalgoederenvoorraad in industrie per werker) en het gevraagde produktieverlies per werker ΔP_i (P_i = toegevoegde waarde van de industrie per werker) dan geldt:

$$\text{produktie-elasticiteit van de factor kapitaal in de industrie} = \beta_i = \frac{\Delta P_i : P_i}{\Delta K_i : K_i}$$

¹⁾ „Een agrarische autarkie voor de Euromarkt” door Dr. J. A. Wartna in „E.-S.B.” van 10 februari 1965.

²⁾ E.W.G.-Agrarstatistik 1964, no. 2, blz. 98/99.

³⁾ Wartna, op. cit. noot 7.

Hieruit volgt dat de gevraagde produktiedaling per werker zal zijn:

$$\Delta P_i = \beta_i \Delta K_i \cdot \frac{P_i}{K_i}$$

De verhouding $\frac{K_i}{P_i}$ heet gemiddelde kapitaalcoëfficiënt (C_i).

De vraag is nu hoe verhoudt zich dit produktieverlies tot de produktiewinst per werker in de landbouw (voor te stellen met ΔP_i)? Dit zal zijn als:

$$\frac{\Delta P_i}{\Delta P_1} = \frac{\beta_i}{\beta_1} \frac{\Delta K_i}{\Delta K_1} \frac{C_i}{C_1}$$

Nu geldt volgens Wartna

- (1) dezelfde absolute toename van kapitaal per werker in landbouw en industrie $\Delta K_i = \Delta K_1$
- (2) $\beta_i = 3\beta_1$
- (3) $C_1 < 2,5C_i$

waardoor

$$\frac{\Delta P_i}{\Delta P_1} = 3 \times 2,5 = 7,5$$

zodat het produktieverlies per werker in de industrie maximaal $7,5 \times$ zo groot zou zijn als de baten per werker voor de landbouw. Verder geldt dan volgens Wartna: de totale baten van de transfer van kapitaal zijn $1,25$ pCt. van het E.E.G.-inkomen, de totale lasten zijn dus $7,5 \times$ zo groot. Wij vragen ons af of deze berekening wel juist is.

Bezwaar tegen de verhouding van β_1 en β_i .

Hoe komt Wartna aan de verhouding $1 : 3$? De basis van deze schatting vormt de volgende schattingen van de produktie-elasticiteit van de produktiefactor kapitaal:

Land	Landbouw	Industrie
Nederland	1,31 (1,25?)	0,97
België	1,06	0,75 a)
West-Duitsland	0,31	0,83
Italië	0,47	3,61

a) Incl. diensten.

Nu doen zich de volgende vragen voor:

— Is bij deze berekening voor de periode 1950/60 wel uitgegaan van de gegevens over inkomen en investeringen in constante prijzen?

— Op welke wijze is hieruit de verhouding $1 : 3$ voor de E.E.G. gedestilleerd? Een belangrijk land als Frankrijk ontbreekt bijv. Verder is het niet duidelijk hoe men een soort gewogen gemiddelde kan berekenen.

— Op welke wijze zijn deze β -waarden berekend; is deze berekening betrouwbaar? Wij menen dat deze laatste vraag ontkennend moet worden beantwoord.

Om de gedachten te bepalen hanteren wij gegevens van Wartna ⁴⁾. Voor de periode 1950 tot 1960 geldt:

— jaarlijks accres van het bruto nationaal produkt van de landbouw: $2,2$;

⁴⁾ „De verschillen in het investerings- en inkomensaccres” door Dr. J. A. Wartna in „E.-S.B.” van 28 augustus 1963.

— jaarlijks accres van de bruto-investering van de landbouw: $1,4$;

— jaarlijks accres van de beroepsbevolking van de landbouw: $-1,8$.

Wij willen er niet over vallen dat hier ineens gewerkt wordt met bruto nationaal produkt en bruto-investeringen in plaats van met de netto-waarden, al kan dit wel verschillen opleveren ⁵⁾. Het punt is dat uit deze gegevens alleen de produktie-elasticiteit van de factor kapitaal in de landbouw niet berekend kan worden. Deze elasticiteit is namelijk gedefinieerd als de procentuele stijging van de produktie per man ten gevolge van een verhoging van de hoeveelheid kapitaal per man met 1 pCt. bij *overigens dezelfde omstandigheden*. Nu is aan deze laatste veronderstelling niet voldaan: sinds 1950 heeft zich namelijk in de landbouw een geweldige technische ontwikkeling voorgedaan van circa $3,2$ à $3,6$ pCt. per jaar ⁶⁾.

Wartna beschouwt de veranderingen als verschuivingen langs dezelfde produktiefunctie, terwijl in werkelijkheid die functie verschoven is. Grafisch ziet dit er als volgt uit (zie blz. 410).

Dit is een belangrijk verschil. Toch is onze berekening duidelijk reëler. Hierdoor zijn nog de volgende additionele argumenten aan te voeren:

a. Het produktieproces kan, zo is herhaaldelijk gebleken, met een goede benadering beschreven worden met behulp van een Cobb-Douglasfunctie. De exponent van de factor kapitaal in deze functie is gelijk aan de produktie-elasticiteit van de factor kapitaal. Deze exponent is vervolgens bij benadering gelijk aan het aandeel van de factor kapitaal in de toegevoegde waarde ⁷⁾. Voor de Nederlandse landbouw nu is het aandeel van kapitaal en grond in het nationaal inkomen 17 à 20 pCt. zodat de gevonden waarde van $0,18$ hier redelijk bijpast.

b. Een β -waarde hoger dan 1 zou betekenen dat in de landbouw de marginale opbrengst hoger zou zijn dan de gemiddelde. Dit zou kunnen bij produktie in het irrationele traject. Het is echter niet aannemelijk dat de moderne Nederlandse landbouw in zijn geheel in dat traject zou opereren. Vervolgens zou het mogelijk zijn indien er in plaats van afnemende marginale opbrengsten sprake was van toenemende marginale opbrengsten bij uitbreiding der produktie. Ook dit lijkt ons gezien de ervaringen in de landbouw geen houdbare stelling.

Ten aanzien van de berekening van de β -waarde van de industrie gelden soortgelijke bezwaren. Deze bezwaren kunnen bedenkelijke gevolgen hebben voor de verhouding van de β -waarden in de landbouw en in de industrie. Het lijkt ons een reële benadering de produktie-elasticiteit van de factor kapitaal te identificeren met het aandeel van kapitaal in de toegevoegde waarde. Voor de Nederlandse

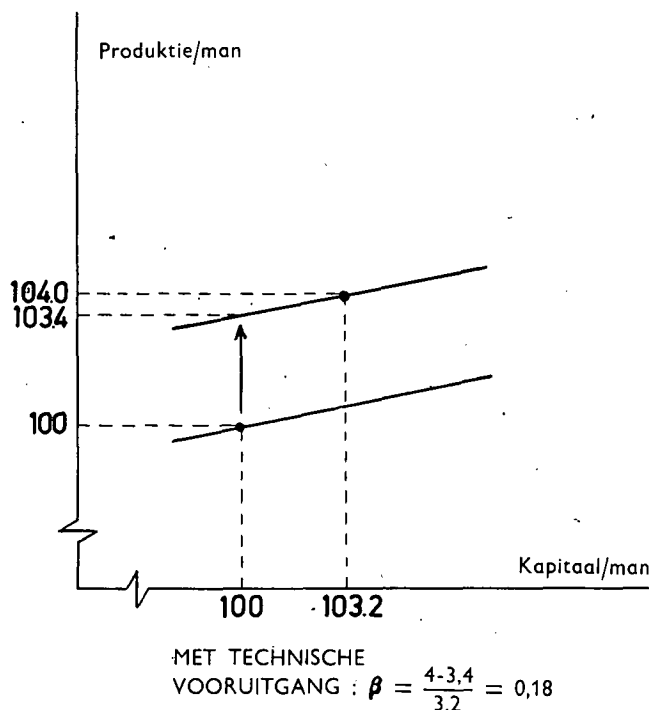
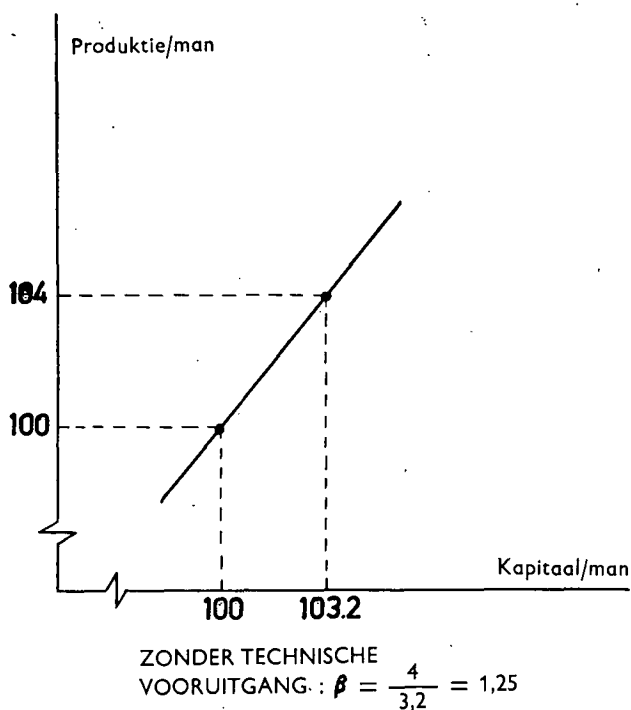
⁵⁾ J. E. Andriessen: „Economie in spiegelschrift”, Leiden 1964, blz. 126-129.

⁶⁾ „De toeneming van de produktiviteit in de Nederlandse landbouw” door J. Horring en P. C. van den Noord in „Landbouwkundig Tijdschrift” van februari 1963.

⁷⁾ L. R. Klein: „An introduction to econometrics”, Englewood Cliffs 1962, blz. 94.

(I. M.)

§ NV. SLAVENBURG'S BANK §

landbouw is dit bijna 20 pCt. Voor de industrie waarschijnlijk 30 pCt. of minder. De meer reële verhouding zou dus zijn bijv. 20:30 of 20:25 in plaats van 1:3.

Bezwaar tegen de verhouding C_i/C_1 .

De verhouding van de gemiddelde kapitaalcoëfficiënten in de industrie en in de landbouw C_i/C_1 is afgeleid uit de verhouding van de marginale kapitaalcoëfficiënten in landbouw en industrie. Deze laatste verhouding blijkt volgens Wartna zo te zijn dat de marginale kapitaalcoëfficiënt voor de E.E.G. in de landbouw $2,5 \times$ zo groot is als in de industrie. Dit is afgeleid uit de volgende gegevens:

Marginale kapitaalcoëfficiënten

Land	Landbouw	Industrie
Nederland	6,6	2,9
België	9,2	3,0
West-Duitsland	8,5	1,5
Italië	3,2	1,5

Bron: J. E. Andriessen: „Economie in spiegelschrift”, Leiden 1964, blz. 129 (tabel XIV).

Ons is niet duidelijk hoe uit deze gegevens voor vier landen de verhouding 1:2,5 wordt afgeleid. Daar de bron van Andriessen niet uitvoerig genoeg aangegeven is kan de betrouwbaarheid van de gegevens voor ons doel moeilijk gecontroleerd worden. De mogelijkheid lijkt ons echter niet uitgesloten dat bij deze berekening ook geen correctie is aangebracht voor technische vooruitgang (of verschuiving van de produktiefunctie). Een snelle technische ontwikkeling zou dan te lage marginale kapitaalcoëfficiënten opleveren. Een verschil in het tempo van de technische ontwikkeling in landbouw en industrie zou dan tot een andere verhouding dan 1:2,5 kunnen voeren. Zien wij hier verder wegens gebrek aan gegevens van af.

Hoe volgt hieruit nu de waarde van C_i/C_1 ? Wartna veronderstelt eigenlijk zonder dit te zeggen dat de marginale

opbrengst van kapitaal $\frac{\Delta P}{\Delta K}$ kleiner is dan de gemiddelde

opbrengst van kapitaal $\frac{P}{K}$, zodat omgekeerd de marginale

kapitaalcoëfficiënt groter is dan de gemiddelde kapitaalcoëfficiënt (dit stelt hij wel expliciet). Daar de marginale kapitaalcoëfficiënt van de landbouw ca. $2,5 \times$ zo groot is als die van de industrie zal de gemiddelde kapitaalcoëfficiënt van de landbouw minder dan $2,5 \times$ zo groot zijn als van de industrie, dus $\frac{C_i}{C_1} < 2,5$. Wat houdt de eerste

veronderstelling echter in? De veronderstelling:

$$\text{marginale opbrengst van kapitaal} < \text{gemiddelde opbrengst van kapitaal}$$

brengt mee

$$\frac{\text{marginale opbrengst van kapitaal}}{\text{gemiddelde opbrengst van kapitaal}} (= \beta) < 1.$$

Hoe valt deze consequentie van de veronderstelling te rijmen met gegevens van $\beta > 1$? Deze veronderstelling past wel bij onze gecorrigeerde waarden voor β .

Wat zijn dus de maximale lasten van de transfer van kapitaal?

De besproken correcties toepassend vinden wij als maximum:

$$\frac{\Delta P_i}{\Delta P_1} = \frac{30}{20} \cdot \frac{1}{1} \cdot 2,5 = 3,75 \text{ in plaats van } 7,5.$$

Nu zijn verder de in totaal in de landbouw te bereiken voordelen 0,8 à 1 pCt. van het E.E.G.-inkomen. De lasten zullen dus $3,75 \times$ zo groot zijn. Hierbij zijn wij er bovendien van uitgegaan dat er inderdaad full employment is. Zou er nog onbenutte produktiecapaciteit in de landbouw zijn, dan zou er minder kapitaal aan de industrie onttrokken behoeven te worden. Het gevonden percentage voor de lasten zou dan nog aan de hoge kant zijn.

De verschillen in reële kostprijs.

Behalve deze lasten die voortkomen uit transfer van produktiefactoren van industrie naar landbouw, zijn er nog andere lasten. Door de grotere produktie binnen de E.E.G. vermindert namelijk de agrarische import ter grootte van ca. 1 pCt. van het nationaal inkomen van de E.E.G. Dit brengt echter ook mee dat de industriële export zal verminderen. Nu is het volgens Wartna waarschijnlijk zo dat er produktiviteitsverschillen (verschillen in reële kostprijzen) bestaan voor de produkten die in de E.E.G. gemaakt worden en die daarbuiten worden voortgebracht. Hij meent dat de E.E.G. kostenvoordelen heeft bij de industriële produktie, maar nadelen bij de landbouwproduktie. Hij heeft getracht dit te kwantificeren. Voor landbouwprodukten komt hij tot de conclusie dat de reële kostprijs in Europa ongeveer 15 pCt. hoger ligt dan daarbuiten, terwijl hij zonder meer aanneemt dat het voor de industriële produktie omgekeerd ligt.

Het bezwaar tegen deze kwantificering is weer dat bij het bepalen van het prijsverschil voor landbouwprodukten allerlei produkten zijn opgenomen die niet in Europa worden voortgebracht (bijv. koffie, cacao) of niets met de landbouw te maken hebben (bijv. vis en visprodukten). Bovendien worden kwalitatieve verschillen tussen de produkten verwaarloosd. Er is in werkelijkheid echter een aanzienlijk verschil in de Amerikaanse tarwe en de Nederlandse tarwe, tussen gruyère kaas en edammer etc. Bovendien is het niet duidelijk waarom de invoerprijzen uit zeker land het reële kostenpeil in dat land meten. Er zijn toch vaak exportsubsidies en mogelijk nog andere concurrentievervalsende invloeden? Het is verder opvallend dat het Nederlandse prijspeil volgens deze berekening hoger zou zijn dan in de E.E.G.-landen gemiddeld. Steeds wordt immers de mening vernomen dat Nederland in de Euromarkt betrekkelijk laag ligt met de prijzen van landbouwprodukten.

Zouden wij de door Wartna gevonden prijsverschillen gebruiken dan zou het nadeel in totaal zijn $2 \times 0,15 \times 0,8$

à $1,0 = 0,24$ à $0,30$ pCt. van het nationaal inkomen van de E.E.G. Nemen wij een veiligheidsmarge van 100 pCt. dan blijft dit nadeel nog ruim onder 1 pCt. van het E.E.G.-inkomen.

Conclusie.

Wij komen dus tot het volgende resultaat: baten van de agrarische autarkie: $0,8$ à $1,0$ pCt. van E.E.G.-inkomen; lasten van de agrarische autarkie: $3,5$ à $4,5$ pCt. van E.E.G.-inkomen, zodat de „netto-kosten” de grootte zouden hebben van maximaal $3,5$ pCt. van het E.E.G.-inkomen. Een redelijke schatting zou dus 2 à 3 pCt. van het nationaal inkomen kunnen zijn. De berekening valt aanzienlijk minder somber uit dan die van Wartna. Wij komen ongeveer op een derde van de door hem geschatte kosten. Onzekere punten blijven nog bestaan. *Een discussie hierover is zeker gewenst.*

Tot slot is het eigenlijk nog wel nodig zich de vraag te stellen hoe deze agrarische autarkie bereikt zou kunnen worden: door prijsverhogingen van de produkten of nog anders? Het is voorts de vraag of de E.E.G.-Commissie naar zo'n uiterste zal streven voor de landbouwproduktie. Het effectueren van het gewenste prijspeil zou dan bijv. veel moeilijker voor haar worden door het onwerkzaam worden van het instrument der invoerheffingen.

De te verwachten kosten van het *eventueel* in de toekomst te voeren beleid, gericht op een grotere mate van zelfvoorziening, zullen dus vermoedelijk 2 à 3 pCt. van het E.E.G.-inkomen bedragen. Dit kan door de economische groei in één jaar worden opgevangen. Op grond van deze herberekening blijkt het landbouwbeleid dus toch niet zo'n extra grote „lastpost” te gaan opleveren dat het ondraagbaar zou worden voor de Europese Economische Gemeenschap *).

Wageningen.

P. C. VAN DEN NOORT.

*) In een volgend nummer zal Dr. Wartna reageren op het artikel van Ir. v. d. Noort. Red.

(I. M.)

Met één aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' hebt U circa 200 ijzers in het vuur

Elk aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' maakt U mede-eigenaar van een grote, deskundig samengestelde aandelenportefeuille, die een aantrekkelijk rendement oplevert. Spreiding over circa 200 fondsen beperkt het risico. Bovendien bestaat goede kans, dat Uw bezit in waarde vermeerderd.

Alle banken en commissionairs kunnen U inlichten.

N.V. VEREENIGD BEZIT VAN 1894

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico

WESTERSINGEL 84, ROTTERDAM

De waardevastheid van particuliere pensioenen

Het is merkwaardig dat, wanneer in het openbaar gesproken of geschreven wordt over het onderwerp „particuliere pensioenen”, altijd weer het accent valt op de pensioenfondsen, met verwaarlozing van de grootste factor: particuliere pensioenregelingen, rechtsreeks bij verzekeringmaatschappijen ondergebracht. Het zijn steeds de beheerders van fondsen, actuariissen, vertegenwoordigers van werkgevers- en werknemersorganisaties en economen, die als deskundigen in forums optreden en de problemen waarmee zij in fondsen te maken hebben breed uitmeten, zonder zich voldoende te realiseren dat elk der partners in de particuliere verzorgingstrits: bedrijfspensioenfondsen, ondernemingspensioenfondsen en direct herverzekerde regelingen hun eigen specifieke problematiek hebben.

Het centrale probleem, waar het voor de individuele pensioengerechtigde om gaat, blijft de vraag of zijn pensioen een redelijke en sociaal verantwoorde ouderdomsverzorging oplevert. Wanneer zou blijken — en dit is inderdaad het geval — dat de aanvulling van de A.O.W. via een „klassiek” bedrijfspensioenfonds van de in de trits gegeven organisatievormen voor hem het geringste effect t.a.v. de waarde- resp. welvaartvastheid sorteert, dan zal het voor hem van eminent belang zijn, dat daar zo spoedig mogelijk verandering in wordt gebracht, resp. zijn ouderdomsverzorging via een doelmatiger methode wordt georganiseerd.

De meeste bedrijfspensioenfondsen raken op het punt van de waarde- en welvaartvastheid steeds verder achter. In plaats van na te gaan of dit verschijnsel (dat zich in veel mindere mate voordoet bij de particuliere fondsen en regelingen) te wijten is aan een foute opzet der bedrijfspensioenfondsen, gaat men de schuld geven aan de toepassing van het kapitaaldekkingstelsel. Ook het centraal stellen van het beleggingsprobleem, nl. van de mogelijkheid van meer waardevast beleggingen, leidt tot eenzelfde conclusie¹⁾.

Zo vindt een vertekening plaats, die duidelijk wordt wanneer wij de officiële cijfers, die wij vinden in de verslagen van de Verzekeringkamer en het Statistisch Zakboek van het C.B.S. tot ons laten doordringen en daaruit de voor de hand liggende conclusies trekken.

Over 1963 ontleen wij aan laatstgenoemde bron (uitg. 1964, blz. 146/7) de volgende cijfers:

	Premie werkgevers	Premie werknemers	Stortingen werkgevers	Totalen
	(in mln. gld.)			
Bedrijfspensioenfondsen	165	123	7	295
Ondernemingspensioenfondsen (incl. Spoorwegpensioenfondsen)	199	85	101	385
Particuliere pensioenen, ondergebracht bij levensverzekeringmaatschappijen	243	142	128	513

De conclusies uit deze cijfers zijn:

1. De voorzieningen getroffen via verzekeringmaatschappijen nemen verreweg de belangrijkste plaats in.

¹⁾ Ook het levensverzekeringbedrijf geeft belangrijke kortingen, verband houdend met en vooruitlopend op te maken rentewinst (ex de zgn. N.W.S.-clausule) welke evenzeer tot verbetering der pensioenen kan worden aangewend.

2. Ten onrechte worden de cijfers van het Spoorwegpensioenfonds (overheidsbedrijf) vermengd met die van de particuliere fondsen. In het totale bedrag van f. 101 mln. zit een dotatie en subsidie van de overheid ten gunste van het Spoorwegpensioenfonds van f. 51 mln. Aannemelijk is, dat de „bijspijking” van dit fonds t.o.v. de gestorte premies een procentueel aanzienlijk hogere dotatie noodzakelijk maakte.

Bij de onder 3 gegeven vergelijking van werkgeversstortingen t.o.v. de som van werkgevers- en werknemerspremies geeft dit een sterke vertekening van de verhouding, omdat de premiebedragen van de Spoorwegen (personeel en directie) niet gespecificeerd zijn. Indien de Spoorwegen om welke reden dan ook de premies niet wenst te specificeren zou een combinatie met die van het Algemeen Mijnwerkersfonds te prefereren zijn.

3. Over 1963 bedragen de extra-stortingen der werkgevers bij de bedrijfspensioenfondsen 2,4 pCt., bij de ondernemingspensioenfondsen 35,5 pCt. en bij de herverzekerde regelingen 30,6 pCt. van de som van werkgevers- en werknemerspremies, waarbij derhalve op grond van de onder 2 gegeven beschouwing moet worden vastgesteld, dat het cijfer van 35,5 pCt. bij de ondernemingspensioenfondsen vertekend wordt door de hoge dotatie ad f. 51 mln. van de overheid.

Wat bij vergelijking dezer percentages direct opvalt, is de geringe betekenis van de backservice-stortingen bij de bedrijfspensioenfondsen. Wij zijn er ons van bewust, dat een bepaald deel van de premies van de bedrijfspensioenfondsen bestemd is voor optrekking van de backservice. Maar er blijft een principieel verschil tussen een bepaalde minimum bijdrage voor backservice zoals deze in een bedrijfspensioenfonds kan worden vastgesteld en de vrijwillige dotaties door werkgevers, geïnspireerd en gebaseerd op de individuele pensioenuitkomsten van eigen werknemers. Ons trof in dit verband een uitspraak in het „Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid” van februari 1964, blz. 289: „In tegenstelling met de geneesheer, is het de economist niet om het individu te doen. Hij is vooral begaan met de gezamenlijke sociale gemeenschap en bekommert zich niet om het lot van elke persoon afzonderlijk”.

De oorzaak van het slechte figuur dat de bedrijfspensioenfondsen in deze vergelijking slaan, is dan ook te vinden in de loskoppeling van de verantwoordelijkheid van de werkgever voor een redelijk en sociaal verantwoord pensioen voor eigen werknemers. De werkgever, die gedwongen wordt deel te nemen aan een bedrijfspensioenfonds voelt zich daarmede (ten onrechte) bevrijd van eigen verantwoordelijkheid en eigen initiatief²⁾.

Een werkgever die zich vrijwillig aansluit bij een bedrijfspensioenfonds ontvlucht als het ware zijn verantwoordelijkheid, tenzij hij — hetgeen gecompliceerd en in verband met omvangskorting onvoordelig is — een supplementaire regeling handhaaft.

4. De toch al geringe werkgeversstortingen bij de bedrijfspensioenfondsen vertonen bovendien een dalende

²⁾ Zie ook: „Bedrijfspensioenen blijven achter bij ondernemingsregelingen” in „E.-S.B.” van 24 oktober 1962.

tendens 1961: 3,4 pCt.; 1962: 2,7 pCt.; 1963: 2,4 pCt.³⁾ en dit ondanks het feit, dat de meeste bedrijfspensioenfondsen door het systeem van vaste, nominale premies het sterkst zijn achtergebleven. Dit verschijnsel vindt zijn oorzaak in het feit, dat in de afgelopen jaren de „ruimte” bij voorbaat geclaimd en aangewend werd voor directe loonsverbetering ten behoeve der actieven. Accepteert men dit feit, dan wordt het begrijpelijk dat geen andere uitweg is gevonden voor onmiddellijke verbetering der pensioenen dan door optrekking van de A.O.W.

5. Tegenover de teleurstellende resultaten van de bedrijfspensioenfondsen steken de voorzieningen in de ondernemingen, waarin de werkgevers hetzij via een ondernemingspensioenfonds hetzij via herverzekering een eigen verantwoordelijkheid voor hun personeel dragen, gunstig af. De fondsen met eigen beheer betreffen meestal de grote en zeer grote ondernemingen, waarvan bekend is dat de voorzieningen aardig „bij de tijd” zijn. Of dit „bij de tijd” blijven gedeeltelijk en incidentieel het gevolg is van in een bepaald tijdsgericht gunstig gevoerd beleggingsbeheer of van dotaties, die klaarblijkelijk toch niet gemist kunnen worden, is voor de pensioengerechtigde irrelevant. De financiële mogelijkheid en bereidheid van de werkgever om zelf de verantwoordelijkheid te dragen is voor hem primair. Dat de werkgevers daartoe bereid zijn, blijkt niet alleen uit hun feitelijk gedrag t.a.v. deze dotaties, doch ook uit hun duidelijke voorkeur voor eigen voorzieningen boven deelneming in bedrijfspensioenfondsen.

Voor niet minder dan 40.000 van de 45.000 beambten in de metaal- en elektrotechnische industrie bleek eind 1963 dispensatie van de verplichting tot deelneming in het toen nieuw gestichte beambtenbedrijfspensioenfonds te zijn aangevraagd. Naar wij uit betrouwbare bron vernamen is het aantal deelnemers in dit bedrijfspensioenfonds inmiddels in belangrijke mate toegenomen. Deze toename kan verklaard worden door 1. de groei van het aantal beambten in de niet-gedispenseedo ondernemingen en 2. door de vlucht van een aantal werkgevers, bij wie een onmiddellijk voordeel de doorslag gaf, uit eigen voorzieningen. Het staat evenwel

3) De cijfers uit de verslagen der Verzekeringskamer wijken merkwaaardigerwijze hiervan iets af.

SENATOR

Gulden Eeuw
18, 20, 29, 33, 37 en 42 ct!

aanstekelijk lekker!

vast, dat het overgrote deel der werkgevers, mede in het belang hunner werknemers, de voorkeur aan eigen voorzieningen geeft.

Resumerende stellen wij vast dat, ondanks verhoging van de A.O.W., nog steeds gesproken kan worden van een tekort in de particuliere aanvulling. Dit tekort schuilt in:

1. de onbevredigende en verouderde opzet van vele bedrijfspensioenfondsen. Wij denken hierbij o.a. aan een te ver doorgevoerde omslagpremie t.o.v. de initieel te dekken backservice⁴⁾;

2. de inertie t.a.v. wijziging van de bestaande en als onbevredigend aangemerkte situatie;

3. het feit, dat in vele bedrijfstakken nog ondernemingen voorkomen waarin in het geheel geen of onvoldoende voorzieningen tot stand zijn gekomen.

Ad 1 en 2.

Verbetering in de bestaande situatie t.a.v. de bedrijfspensioenfondsen kan worden bevorderd

⁴⁾Zie „Problematiek rond de backservice” in „E.-S.B.” van 4 september 1963.

a. door wijziging van de vaste premie in een procentuele. Hierop is reeds gewezen in het „Advies over waardevaste bedrijfspensioenen”, 1961, no. 11 van de S.-E.R. (blz. 17, § 9.1). Enkele bedrijfspensioenfondsen hebben weliswaar aan deze suggestie gevolg gegeven, doch deze behoren tot de uitzonderingen.

b. door bij het overleg over de lonen een gedeelte der beschikbare ruimte te bestemmen voor verbetering van bestaande pensioenaanspraken. Hierbij kan worden verwezen naar de brief van Minister Veldkamp dd. 1 december 1964 aan de Stichting van de Arbeid, waarin de volgende passage voorkomt: „Indien partijen in het vlak van de onderneming menen een verbetering in de arbeidsvoorwaarden te moeten nastreven, zou in de huidige omstandigheden wellicht de mogelijkheid overwogen kunnen worden, langs de weg van deling in de winst de positie van ondernemingspensioenfondsen met het oog op toekomstige verplichtingen (coming service) te versterken”. Al is o.i. op de woordelijke tekst wel kritiek te leveren, de bedoeling is duidelijk. De gedachte kan evenzeer worden toegepast op de verbetering van bedrijfspensioenfondsen, waarbij dan niet zozeer aan winstdeling te denken is doch aan het door ons hierboven gestelde.

c. door stimulering der persoonlijke aanvaarding der verantwoordelijkheid bij de werkgevers door differentiatie der regeling per onderneming en eventueel door de mogelijkheid van uittreding uit de collectiviteit te bevorderen, wanneer deze tot pensioenverbetering kan leiden. Naast de klassieke bedrijfspensioenfondsen kan zo een ruime plaats worden ingeruimd voor de ontwikkeling van nieuwe „vrije” bedrijfspensioenfondsen, waarin ook de bestaande herverzekerde regelingen kunnen worden ingevoegd.

Ad 3.

Ook door het in het leven roepen van *nieuwe* bedrijfspensioenfondsen in die bedrijfstakken waarin er nog geen tot stand zijn gekomen, kan een verbetering van de huidige situatie worden bereikt. Het zwaartepunt hierbij ligt minder in de verplichtstelling dan wel in de vaststelling van een minimum norm ⁵⁾.

De ervaring leert, dat initiële dwang noodzakelijk is om werkgevers, die in het verleden t.a.v. aanvullende pensioenen in gebreke bleven, ertoe te brengen een minimum norm en daarmee een begin van eigen verantwoordelijkheid te aanvaarden. Dit dient zo te geschieden dat ondernemingsgewijze differentiatie, die bij de particuliere fondsen en regelingen in feite bestaat, ook in de nieuwe opzet wordt bevorderd. Daartoe is het „vrije” bedrijfspensioenfonds, waarbij *van meet af* de reeds in de bedrijfstak bestaande ondernemingsregelingen betrokken dienen te worden (en ook kunnen worden, wanneer dit een onmiddellijk voordeel oplevert), de logische organisatievorm. In bedrijfstakken met een onvoldoende organisatie, blijft nog altijd de mogelijkheid bestaan van bevordering der aanvulling door onderhandelingen per onderneming.

Voor de mate van waardevastheid van particuliere pensioenen is de backservice-storting van groot belang.

⁵⁾ Zie „Verbetering van de bedrijfspensioenfondsen” in „E.-S.B.” van 9 mei 1962 en „De ziekte der bedrijfspensioenfondsen en haar genezing” in „E.-S.B.” van 4 maart 1964.

In de backservice ligt, zoals Minister Veldkamp suggereert, een element van winstdeling ten gunste van alle categorieën van werknemers, waarbij de dienstjaren mede in aanmerking worden genomen. Bovendien een winstdeling, die niet beperkt hoeft te blijven tot de actieven, doch waarin de post-actieven een redelijk aandeel verkrijgen, dat tendeert naar een zekere mate van welvaartvastheid der particuliere pensioenen.

Volgens het verslag van de Verzekeringskamer over 1963 bedroeg het gemiddeld verzekerd bedrag, herleid in kapitaal (rente x 10) van de bij verzekeringmaatschappijen ondergebrachte collectieve kapitaal- en renteverzekeringen, in 1963 f. 8.840 per polis tegen f. 8.293 in 1962. Het indexcijfer van de kosten van levensonderhoud steeg in die jaren van 104 tot 107, m.a.w. met ca. 3 pCt. De loonindex (de welvaartvastheid) steeg van 160 tot 170, m.a.w. met ca. 6 pCt. De stijging van het gemiddeld verzekerd bedrag met 6,5 pCt. hield daarmee dus gelijke tred.

In deze cijfers ligt een aanwijzing dat het kapitaaldekkingstelsel niet zó in gebreke blijft als soms wordt gesuggereerd. Juist in de medewerking van de vakorganisaties ligt een nog te weinig gerealiseerde mogelijkheid via „vrije” bedrijfspensioenfondsen, waarin de verantwoordelijkheid voor de pensioenen bij de individuele werkgever tot haar recht blijft komen, mede te werken aan de nog steeds nodige pensioenverbeteringen. De gedifferentieerde pensioenbevordering zal ook in werkgeverskringen hoe langer hoe meer gewaardeerd worden.

's-Gravenhage.

LOD. S. BEUTH.

INGEZONDEN STUKKEN

Marktintegratie naar taalgebieden

In het ingezonden stuk van de heer R. P. Simons Cohen over „Marktintegratie naar taalgebieden”, in „E.-S.B.” van 24 februari jl., las ik met verbazing de volgende zin: „En wie denkt dat een Nederlandse verkoper in België zijn binnenlands reclamemateriaal kan gebruiken, kan beter maar niet aan de export beginnen”.

Een Nederlander die dit leest zal, afgaande op de stellige toon van de formulering, ongetwijfeld denken dat hier iemand aan het woord is die wel bijzonder op de hoogte is. Als Vlaming die in de gelegenheid is geregeld reclame van Nederlandse en andere buitenlandse firma's te lezen, zou ik dit echter niet durven bevestigen. Want, indien er in het opzicht van reclametaal ergens een tendens bestaat, dan is het juist deze om zowel in Vlaanderen als in Nederland, dus in het ganse Nederlandse taalgebied, hetzelfde reclame- of ander prospectief of verklarend materiaal te gebruiken. (Ik heb het hier natuurlijk niet over het Waalse landsdeel van België, waar een andere volksgemeenschap woont met het Frans als voertaal, en waar trouwens eveneens hetzelfde Franstalige materiaal kan gebezigd worden als voor Frankrijk zelf).

Het is waar dat er een tijd geweest is waarin buitenlandse firma's het vaak nodig oordeelden in gebruiksaanwijzingen of handleidingen allerhande, twee Nederlandse teksten op te nemen, namelijk een „Hollandse” bestemd voor Nederland, en een „Vlaamse” bestemd voor Vlaanderen, welke teksten dan trouwens meestal door een Nederlander en een Vlaming opgesteld waren, maar natuurlijk hetzelfde vertelden in wat eigenlijk dezelfde taal was. Het gekst van

al was dan het geval waarbij de teksten zichtbaar door één persoon opgesteld waren, en dan ook letterlijk hetzelfde zegden, op enkele termen na! Een procédé dat, als men het consequent ging toepassen, ertoe zou leiden telkens ook vier of vijf Duitse en evenveel Franse teksten weer te geven, want ook in die talen bestaan, op terminologisch gebied, gewestelijke verschillen.

Gelukkig hebben thans de meeste firma's het bespottelijke van dit systeem ingezien, en men mag zeggen dat Nederlandstalige prospectussen, publicitaire folders, reclameaffecties, onderhoudsboekjes, handleidingen, gebruiksaanwijzingen en dgl. (in verband met machines, gereedschappen, huishoudartikelen, fotoapparaten, radio en T.V., auto's e.a.) door Duitse, Franse, Britse en uiteraard ook Nederlandse bedrijven van enig belang uitgebracht, vandaag de dag altijd dezelfde zijn voor Nederland en Vlaanderen.

Anders kan het natuurlijk zijn wanneer het gaat om gegevens die verschillend zijn voor ieder land (bijv. over T.V. of radio). Maar dat heeft dan weer niets te maken met taalgebieden, maar met het bestaan van staatsgrenzen, binnen dewelke een afwijkende reglementering is ontstaan. Juist de Europese integratie zal deze verschillen geleidelijk kunnen wegwerken. De ervaring wijst trouwens uit dat ze ook nu zelden van aard zijn het uitgeven van volledig verschillend materiaal noodzakelijk te maken. Meestal kan volstaan worden met een apart bedrukte bladzijde of een ingelast los blad (met prijzen in nationale munt bijv.)

In het algemeen mag men zeggen dat de eenmaking van de teksten een belangrijke factor van rationalisatie is en er dus begrijpelijkerwijze een inderdaad praktische neiging bestaat elk taalgebied, althans in zekere mate, als een markteenheid te beschouwen en te behandelen. Men moet er zich trouwens voor hoeden de Europese integratie te zien als een louter economische aangelegenheid. Europa één betekent ook politieke, sociale, administratieve en culturele integratie. En als men ooit al deze factoren behoorlijk zal kunnen afwegen, zou wel eens kunnen blijken dat een integratie naar taalgebieden misschien nog de meest voor de hand liggende oplossing is, al was het alleen maar om redenen van administratieve efficiency, zelfs voor wat de marktorganisatie betreft.

Dit alles behoeft ons intussen niet te verhinderen het bestaan te erkennen of het ontstaan te wensen van economische ruimten die niet samenvallen met de taalgebieden, of die één of meer taalgebieden geheel of gedeeltelijk omvatten. De economie houdt geen halt voor taalgrenzen. Dit is des te minder een bezwaar daar in een geïntegreerd Europa de gebiedsgrenzen, ook indien zij volgens taalgebied zouden getrokken worden, toch hun staatspolitieke, en dus douanepolitieke, betekenis zouden verliezen. Zo kunnen marketingarealen ontstaan die samenvallen met taalgebieden en andere die ze overlappen, en kunnen markten volgens taalgebied, deelmarkten zijn van een grotere markt. Ook dat is een vorm van stratificatie.

Kessel-Lo (België).

CORNIL WITHOFS.

Met veel interesse hebben wij het artikel van Dr. F. W. C. Blom gelezen over „Marktintegratie naar taalgebieden” („E.-S.B.” van 13 januari 1965) en wij delen volstrekt de daarin vooropgezette mening.

Het ingezonden stuk van de heer R. P. Simons Cohen („E.-S.B.” van 24 februari 1965) hierop heeft ons evenwel enigermate verbaasd. Als deze inzender meent

dat een Nederlands exporteur in België zijn Nederlands reclamemateriaal niet kan gebruiken dan betekent dat meteen dat hij 2/3 van de Belgische markt verwaarloost voor zijn artikel en dat kan naar onze mening toch zeker niet de bedoeling zijn.

Afgezien nog van de gevoelsargumenten die pleiten voor het gebruik van onze gemeenschappelijke taal, dringt zich hier toch met verblindende duidelijkheid de economische conclusie op, dat een Nederlands exporteur zonder enige bijkomende kosten een afzetgebied van zes miljoen Vlamingen bereikt. Als dit geen argument is voor marktintegratie naar taalgebieden dan vragen wij ons af welk argument de heer R. P. Simons Cohen daar tegenover kan stellen en dan menen wij in onze mening te moeten volharden akkoord te gaan met de conclusie van Dr. Blom.

Brussel.

RIK VAN AERSCHOT.

NASCHRIFT

De reacties van de heren Van Aerschot en Withofs bereiken mij tegelijk met De Standaard. Daarin de volgende zinnen en woorden in grote advertenties:

Speciale paastranche nationale loterij, 14 dagen reis en verblijf met volledig pension, nieuwe droogfotocopiëermachine copieert gelijk welk stuk, de chef dicteert mij de koerier . . .

Wie met zijn produkt de massa wil bereiken, moet de massa verstaanbaar toespreken. De daartoe passende taal is in België anders dan in Nederland. Het antwoord op de vraag wat beter Nederlands is (laat staan wat goed Nederlands is!) wordt hiermee niet gegeven. Het erkennen van de bestaande verschillen houdt geen waardeoordeel in.

Intussen bevestigen de reacties van beide inzenders dat in België begrijpelijk gevoelsargumenten — de heer Van Aerschot gebruikt het woord zelf! — op dit gebied een rol van belang spelen, die zelfs leiden tot conclusies als „automatische verwaarlozing van 2/3 van de Belgische markt” of tot het spreken over integratie - naar - taalgebied als van „de meest voor de hand liggende oplossing”. De heer Withofs erkent de realiteit als hij zegt: „De economie houdt geen halt voor taalgrenzen”. De Europese Gemeenschap is daarvan het bewijs, wat men ook mag hopen of wensen (maar nooit tegen beter weten in!).

's-Gravenhage.

R. P. SIMONS COHEN.

Buitengewone lasten: het paard van Troje of fopspeen

Ook als men het met het *betoog* van de heer C. P. A. Bakker („Buitengewone lasten: het paard van Troje in de Wet Inkomstenbelasting 1964” in „E.-S.B.” van 3 maart jl.) eens is, rijst toch de vraag of zijn *voorstel* aan het slot niet nog grotere bezwaren heeft. Juist diegenen voor wie de regeling bestemd is, nl. zij die door „een persoonlijk onheil” getroffen zijn en voor wie de nieuwe bepalingen toch al meer dan voordeel inhouden, gaan er dan nog verder op achteruit. Dat zijn niet de mensen met rond 5 pCt. van hun inkomen aan bijzondere lasten, maar tegen de 10 pCt. en meer.

In een dergelijk geval (10 pCt.) werd onder de oude regeling bij een marginale belastingquote van bijv. 30 pCt. (inkomen f. 13 à f. 14.000 met 2 kinderen) 3 pCt. aan belastingvermindering bereikt. Bij de nieuwe regeling is dat al verminderd tot 30 pCt. van (10-2,5) pCt. of 2,25 pCt. Volgens het voorstel van de heer Bakker wordt nog slechts 1,5 pCt. verlichting verkregen en heeft de „uitzonderingspositie t.o.v. andere contribuabelen” vrijwel geen betekenis meer.

Het doel van de regeling: fiscale verlichting bij lasten van werkelijk belang, werd het beste bereikt bij de oude regeling: volledige aftrek bij lasten boven een bepaalde grens. Herstel van deze regeling met verhoging van de grens, bijv. tot 8 pCt. met aftrek van het derde kind af, zou m.i. de beste oplossing bieden. Het uitzonderingskarakter wordt hersteld en een reële verlichting voor de dan overblijvende gevallen behouden.

Loosduinen.

A. W. G. KOPPEJAN.

NASCHRIFT

In de gedachtengang van de heer Koppejan zou bij overschrijding van de fatale grens een groter bedrag van het inkomen moeten worden afgetrokken dan naar het algemeen gevoel werkelijk tot de buitengewone lasten behoort. De daarmee corresponderende belastingverlaging dekt dan een groter deel van de werkelijke buitengewone lasten dan overeenkomt met de belasting over die werkelijke lasten. Op deze wijze zou de regeling het karakter van subsidie hebben, hetgeen nimmer de bedoeling is geweest, ofschoon het ten opzichte van degenen die de grens net niet halen feitelijk wel een dergelijk effect heeft.

Overigens sta ik niet geheel afwijzend tegen een veruiming in deze geest, hetgeen moge blijken uit de laatste zin van mijn artikel in „E.-S.B.” van 3 maart 1965.

Ten slotte ben ik het in zoverre met de heer Koppejan eens, dat ook een verhoging van de procentuele grens ertoe zou kunnen bijdragen dat het uitzonderingskarakter van de regeling wordt hersteld. Daaraan kleeft echter een bezwaar. De meestal belangrijke post ziektekosten pleegt boven de zgn. welstandsgrens niet recht evenredig met het bruto inkomen te stijgen. Dit betekent dat terwijl het percentage soms niet wordt gehaald, er absoluut gezien toch een belangrijk bedrag aan buitengewone lasten kan zijn, dat een tegemoetkoming rechtvaardigt. (Terecht is in de nieuwe regeling bij amendement-Lucas dan ook een plafond van f 500 aangebracht voor het bedrag van de normale, niet meer aftrekbare, ziektekosten).

Utrecht.

C. P. A. BAKKER.

BOEKBESPREKING

Prof. Dr. J. A. van Houtte: Economische en sociale geschiedenis van de lage landen. Uitgeversmaatschappij W. de Haan N.V., Zeist en Standaard Boekhandel, Antwerpen, 1964, 366 blz., f. 32,50.

Met timmermansoog voor het detail en arends blik voor de grote lijn heeft de Leuvense hoogleraar Van Houtte een imposant bouwwerk opgetrokken, dat, naar de eisen der moderne architectuur vierkant omlijnd en doorzichtig geconstrueerd, een samenvattend overzicht bevat van de

economische en sociale geschiedenis der lage landen. Het werk is tegelijkertijd een monument geworden van de eruditie en kunde van de Belgische historicus, wiens jarenlange studie tot oogmerk had de onderlinge kennis van de landen en volkeren der oude Nederlanden te bevorderen. De roos van dit zichzelf gestelde doelwit heeft hij ongetwijfeld met trefzekerheid geraakt, hetgeen tot eerbied dwingt als men bedenkt, dat zijn geschiedverhaal begint met de Neanderthaler, die 200.000 jaar geleden — „nog erg bestiaal” — zijn kampement opsloeg in de Belgische rivierdalen, en eindigt met de welgedane homo sapiens in de verzorgingsstaat anno 1960. Welk een rijkdom van mogelijkheden om te verzanden in vruchteloze popularisering! Welk een rijkdom van mogelijkheden ook om mis te tasten bij het ogenschijnlijk zo simpele vergaren van het constructiemateriaal!

Hoewel zelfs Van Houtte bij het aaneenbreien der feiten wel eens een steekje laat vallen — de Sint Elisabethsvloed vond plaats in 1421, niet in 1404 — begeeft hij zich toch met kalme precisie door de omvangrijke stof, zorgvuldig de overzichtelijkheid bewarend door zijn geschiedenis op alleszins aanvaardbare wijze in vijf tijdvakken in te delen. Het eerste deel van zijn boek omvat de periode tot en met de Frankische tijd. Vervolgens wordt in twee segmenten de economisch-sociale ontwikkeling tijdens de middeleeuwen aan de orde gesteld. Zij bevatten naar mijn mening het beste van wat Van Houtte de lezer te bieden heeft. In tegenstelling tot de enigszins verwarde betoogtrant in een onlangs verschenen overzichtswerk betreffende de sociaal-economische geschiedenis der Noordelijke Nederlanden in dezelfde periode, zet Van Houtte hier klaar en strak, maar toch genuanceerd in precies 100 bladzijden de structuur uiteen van zulke belangrijke middeleeuwse instituties als het hofstelsel en het gildewezen, terwijl hij tegelijkertijd naast zijn structuurschets een analyse plaatst van de veranderingsprocessen, waaraan de middeleeuwse samenleving was onderworpen. Wat Van Houtte hier als samenvatting presenteert behoort tot het beste van wat de Nederlandstalige economische geschiedschrijving heeft voortgebracht.

Helaas inspireert het resterende deel van Van Houtte's boek, dat in twee delen de periode 1585-1960 behandelt, tót minder enthousiasme. Dat ligt niet aan een minder evenwichtige of gedegen aanpak van de stof zijnerzijds, al komt men er als in de economische wetenschappen geschoold recensent niet omheen juist hier op te merken, dat de auteur zich in wel heel schaarse mate bedient van de vruchten der theoretisch-economische wetenschap, die de maaltijd wel zo smakelijk hadden kunnen maken. Nu verkreeg zijn betoog een al te probleemloos beschrijvend en weinig thematisch karakter, hetgeen bij veelvuldiger toepassing van aan de theorie ontleende probleemstellingen te vermijden zou zijn geweest. Symptomatisch voor Van Houtte's onverschilligheid op dit punt is het ontbreken in het opgenomen literatuuroverzicht van De Ridder's Rotterdamse dissertatie over de Nederlandse conjunctuur tussen 1848-1860. Ook het toch wel nuttige begrippen-instrumentarium van economie en sociologie — onvriendelijk: het vakjargon — staat bij de auteur kennelijk in gering aanzien. Hoe is het anders te verklaren dat men vergeefs zoekt naar een trefwoordenregister, waarin men zou kunnen nasporen waar iets wordt gezegd over zulke essentiële zaken als conjunctuur, nationaal inkomen, investeringen, patriaciaat, sociale stratificatie of elite? Wenselijk zou het ook zijn geweest indien meer en beter gebruik was gemaakt

van de statistiek, die toch voor de economische geschiedenis een bijna onmisbare hulpwetenschap is. Aanschouwelijke grafische voorstellingen ontbreken geheel en al; de schaars opgenomen tabellen munten niet uit door duidelijkheid. In een enkel geval is een tabel nodeloos doormidden geknipt (blz. 223), waarbij het onderlijfje tot obscuur verder leven aan de ommezijde werd gedoemd.

Dit alles is echter detailkritiek, voortvloeiend uit de omstandigheid, dat de recensent is voortgekomen uit de economische discipline, die nu eenmaal met andere maten meet dan de historische. En de strijd tussen twee disciplines ontardt al gauw in een spiegelgevecht, waarbij nog oneerlijke houdgrepen worden toegepast ook. Wil de strijd met gelijke wapens worden uitgevochten, dan moeten de degens worden gekruist op het terrein van de historicus zelf, die — wie kent zijn Huizinga niet? — een beeld wil scheppen en geen theoretisch-economische analyse met een historisch kadaverluchtje aan het daglicht wil brengen. Zo ook Van Houtte.

De contouren van diens historiebeeld worden zichtbaar in zijn voorwoord, waarin hij stelling kiest tegen de Hegeliaanse opvatting, welke het staatsbegrip de opperheerschappij in de geschiedenis toekent. Een gevecht tegen windmolens, dunkt me, want waar vindt men nog de ernstige historicus, die — na Marx — zo beklemd van geest redeneert? Maar Van Houtte benut deze aanloop om zijn uitgangspunt te motiveren. Dit uitgangspunt behelst de opvatting, dat er in sterke mate gemeenschap aan de dag treedt tussen de lotgevallen der volkeren van BE en NE en LUX. Zo men ziet is dit een soort Groot-Nederlandse gedachte à la Geyl in het kwadraat en dan wordt het tijd voor worteltrekken. Heeft men immers al met Geyl's beeld in de economische geschiedschrijving nooit veel aan kunnen vangen, wat Van Houtte hier ten aanzien van de veronderstelde „gemeenschap” lanceert is niet meer dan een loze kreet. Gemeenschap kan bestaan met personen, volkeren, dieren, zaken en dingen en zulks op velerlei manier. De vraag is: wat voor gemeenschap in welke intensiteit?

In een economische geschiedschrijving zou, indien er sprake was van gemeenschap, deze van economische aard moeten zijn, tot uiting komend in een gemeenschappelijk economisch belang, een gemeenschappelijke economische problematiek of een gemeenschappelijk gevoerde economische politiek. Men behoeft er Van Houtte zelf slechts op na te lezen om te kunnen constateren, dat hiervan in het verleden wat het Benelux-volkje betreft dikwerf geen sprake was. En dat is mijn hoofdbezwaar tegen het laatste deel van Van Houtte's boek: het beantwoordt niet aan het historiebeeld, dat hij belooft te zullen schetsen. Gelukkig maar, is men geneigd te zeggen, want door zich niet aan zijn eigen programma te houden is hij tenminste niet in de door hemzelf gegraven kuil gevallen. Terecht draagt dan ook het vierde deel van zijn boek tot opschrift „Op gescheiden wegen”. Dit deel vangt voor het overige aan in 1585 en men moet er historicus van Belgische origine voor zijn om met het jaartal van de sluiting van de Schelde een periode als geëindigd te beschouwen. Zo kan het staatsbegrip toch nog iemand parten spelen. Maar dat aan de gemeenschap dan een einde komt staat als een paal boven water. Als de gescheiden wegen op blz. 325 van Van Houtte's boek weer bijeenkomen in de Benelux-tolunie van 1948 spreekt hij daarover met de oppervlakkigheid, die dit achteraf bezien toch maar smalle knooppunt ook verdient.

Het voorgaande wil niet zeggen, dat Van Houtte zou hebben gefaald in het bloot leggen van aan de drie besproken landen gemeenschappelijke trekken van economische aard. Deze vloeiden echter voort uit de omstandigheid, dat zij gedrieën deel uitmaakten van een groter geheel, de Westeuropese economie. Het zou te ver voeren hier het bewijs voor deze uitspraak te leveren, maar zo gezien had Van Houtte even goed op basis van een overeenkomstig uitgangspunt een economische geschiedenis der E.E.G.-landen kunnen schrijven. Want hij mag dan niet blind zijn voor de bij alle gemeenschap bestaande verschillen tussen „de samenstellende bestanddelen van die wordende eenheid” — de Benelux —, deze verschillen acht hij toch kennelijk slechts in ondergeschikte mate ter zake. Waarom? Om wille van de toekomst. Hij wil immers alvast vooruitlopen op de zich „hoe langer hoe meer voltrekkende eenheid”, waarmee dan de laatste lelijke aap uit zijn wetenschappelijke mouw komt. Dit vooruitlopen op de ontwikkeling, hoe loffelijk in politiek opzicht misschien ook, moet namelijk bij uitstek onhistorisch heten. Dat is geschiedenis bedrijven door wissels te trekken op een onvoorspelbare toekomst, waarvan nog maar moet worden afgewacht of die de wissels ook zal honoreren. Hoe nu als Clio straks uit haar futuristisch keurslijfje barst, omdat — stel eens — de Nederlanders de Westerschelde gaan afdammen? Wenden wij dan blozend over haar naaktheid beschaamd de ogen af en laten wij Van Houtte's boek verder maar ongelezen? Dat zou een onverdiend lot van dit werk zijn en eigenlijk doet Van Houtte zichzelf door zijn stellingname tekort: zijn boek is er te goed voor.

Wie garandeert, daarnaast, dat er met de historie geen wisselruiterij wordt bedreven: dat de historicus niet uitdrukkelijk de toekomst een helpend handje wil toesteken? Wie garandeert, dat de geschiedschrijving niet ontardt in propagandistisch geschrijf, aangepast aan het al dan niet aanlokkelijke toekomstbeeld, dat de auteur te bieden heeft? In het geval van Prof. Van Houtte staat diens wetenschappelijke integriteit daar borg voor. Maar als een serieus historicus als hij, zo onhistorisch positie kiest, laat hij indirect de weg open voor de charlatans en de folkloristische Cassandra's met hun beduimelde toekomstbeelden als dat van de zgn. „eeuw der hebzucht”, waaruit dan een gruwelijk verwrongen historiebeeld resulteert.

Nogmaals, Van Houtte zelf bezondigt zich hieraan geenszins. Het is een genoegen hem te volgen op zijn goed uitgestippelde, in juiste étappes ingedeelde en rijkelijk verzorgde tocht door de geschiedenis der lage landen. Zijn vertrekpunt echter is mystisch onneveld, zijn plaats van aankomst ligt in het wolkenveld der toekomst. Zo kom ik toch terug tot mijn eigen discipline: laat ons uitgaan van probleemstellingen, niet van beelden.

Gouda.

Drs. P. W. KLEIN.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

Doorgaans wordt het uiteenlopende karakter van de geldmarkt en de kapitaalmarkt rond feestdagen duidelijk gedemonstreerd. Terwijl op laatstgenoemde markt de activiteiten bij het naderen van deze dagen meestal beginnen te verminderen plegen op de geldmarkt spanningen zichtbaar te worden. De concentratie van maandultimo, Konin-ginnedag, bevrijdingsdag en internationaal bloembol-

toerisme konden in de verslagweek een krappe geldmarkt doen verwachten. Op de laatste weekstaat van De Nederlandsche Bank in april kwam zulks nog slechts in beperkte mate tot uiting. Tegenover de verkrappende invloed van een uitzetting van de bankbiljettencirculatie met f. 51 mln. stond een even grote verruiming door stijging van de deviezenvoorraad van de Centrale Bank, voornamelijk wegens het expireren van dollartermijntransacties die niet werden verlengd. Het tegoed van de Staat steeg slechts in geringe mate, terwijl anderzijds de saldi der banken slechts weinig daalden, daardoor toch nog vrij ruim boven het peil van de in het kader der kredietrestrictie verplichte compenserende deposito's blijvend. Dat er niettemin spanningen waren bleek o.m. uit de lichte stijging van de voorschotten in rekening-courant op de weekstaat en de ver-

hoging in 2 etappes van het callgeldtarief van 3 pCt. tot 4 pCt. Dat de weekstaat per 3 mei een verdere verkrapping zal laten zien lijkt niet onwaarschijnlijk, temeer omdat in die periode geen schatkistpapier vervalt en slechts weinig rente en aflossing op ander Staatspapier aan de markt ten goede komt. Bovendien plegen in de thans lopende maand belastingbetalingen aan de Staat de lopende staatsuitgaven te overtreffen. Op de discontomarkt ging vrijwel niets om; de (advies) prijzen voor 3-maands papier luiden ca. $3\frac{3}{4}$ - 4 pCt.

Kapitaalmarkt.

De traditionele rust op de kapitaalmarkt rond feestdagen is thans slechts van betrekkelijke aard. Velen althans zullen met Shylock het gevoel hebben, dat „there is some ill

Namens het Bestuur van de
DIACONESSEN-INRICHTING „BRONOVO”
te 's-Gravenhage

roepen wij sollicitanten op voor de functie van

ECONOMISCH DIRECTEUR

Aan deze functionaris zal het economisch, financieel en administratief beheer van het ziekenhuis worden opgedragen. De functie van economisch directeur is gecreëerd mede in verband met de verbouwing en de belangrijke uitbreiding, welke het ziekenhuis ondergaat.

Sollicitanten dienen een economische of daaraan gelijkwaardige opleiding te hebben gehad. Ziekenhuis-ervaring is geen vereiste, maar strekt tot aanbeveling. Gezien de aard van de inrichting dienen sollicitanten Ned. Herv. te zijn. Meest gewenste leeftijd omstreeks 40 jaar.

GEBODEN WORDT:

Een op directie-niveau gesalarieerde, zelfstandige en verantwoordelijke taak binnen een vier-hoofdige directie.

Gegadigden worden uitgenodigd hun sollicitatiebrief - met vermelding van de gebruikelijke persoonlijke informaties - te zenden aan de directeur van het Twents Instituut voor Bedrijfspsychologie, de heer J. Huiskamp, Grundellaan 18 te Hengelo (O). Deze is gemachtigd de nodige informaties te verstrekken. Een uitnodiging tot kennismaking met het Bestuur kan daarna volgen.

TIB

KWANTITEIT of KWALITEIT?

Wanneer het U vooral om de kwantiteit van de reacties op door Uw onderneming geplaatste personeelsannonces gaat, dan menen wij er goed aan te doen U tevoren te moeten afraden deze annonces in „E.-S.B.” te plaatsen. Honderden reacties voorspellen wij U beslist niet.

Wilt U echter een indruk hebben van de kwaliteit van de binnenkomende reacties, dan zal het U interesseren dat talrijke grote ondernemingen regelmatig „E.-S.B.” inschakelen als medium voor het oproepen van functionarissen op hoog niveau. De ervaring leert deze bedrijven namelijk dat een oproep in „E.-S.B.” geplaatst, een prima selectie van het aantal reacties betekent, hetgeen een niet onbelangrijke aanwijzing is wat betreft het „aanbod”.

Zoekt U het in de kwaliteit van de reacties op Uw personeelannonces, dan geven wij U ernstig in overweging om „E.-S.B.” als medium in te schakelen.

Advertentie-afdeling „E.-S.B.”

Postbus 42 — Schiedam.

a brewing towards my rest".

Voor de bezitters van vast-rentende waarden geldt die rust trouwens toch slechts de korte termijn, op langere termijn veroorzaakt de inflatie toch de nodige onrust. En voor de bezitters van zakelijke waarden geldt tot op zekere hoogte het omgekeerde. Het kapitaalvragende bedrijfsleven zal zich afvragen in wat voor beursklimaat het een beroep op de markt zal gaan doen. De aangekondigde 25 pCt. speculatiewinstbelasting, wijzigingen in het ontwerp vennootschapsbelasting en een voorgenomen staatsdeelneming in de winning van delfstoffen zijn voor een goed klimaat niet bevorderlijk. De poging van de regeringsverklaring de kapitaalmarkt onrustig te maken slaagde overigens slechts zeer ten dele, omdat de beurs een en ander reeds in hoge mate had verdisconteerd. De aandelenkoersen reageerden althans slechts weinig. Dat verhoging van staatsuitgaven die de regering voorshands uit leningen denkt te financieren, de obligatiemarkt niet enthousiast zou maken had voor de hand gelegen, doch per saldo stegen de koersen hier en daalde derhalve het rentepercentage enigszins. Na de belangrijke overtekening op de f. 40 mln. grote emissie 5³/₄ pCt. obligaties Eur. Invest. Bank a pari welke een eerste notering van 101¹/₂ te zien gaf, was de belangstelling voor de evengrote en op vrijwel gelijke voorwaarden uitgegeven obligatielening E.G.K.S. zo mogelijk nog groter.

Ook een binnenlandse financiële instelling kondigde een beroep op de obligatiemarkt aan: de Nationale Bank voor Middellang Krediet, waarin de Amsterdam-Rotterdam Bank haar activiteiten op het gebied van de middellange kredietverlening heeft geconcentreerd, geeft een 15-jarige 5¹/₄ pCt. obligatielening a pari, groot f. 50 mln., uit. De ontwikkeling van het middellange krediet, naast de vroeger duidelijk gescheiden circuits van de kredietverle-

MINISTERIE VAN DEFENSIE

Bij de **bedrijfseconomische afdeling** bestaat plaatsingsmogelijkheid voor een

ECONOOM

die zal worden belast met het uitvoeren van bedrijfseconomische onderzoeken en het geven van advies in organisatorische aangelegenheden.

Doctoraal examen economie (bedrijfseconomische richting) vereist.

Aanstelling en salariëring afhankelijk van leeftijd en ervaring, in de rang van referendaris Ie klasse of referendaris.

Sollicitaties worden ingewacht door het Hoofd van de sectie Personeelsvoorziening van de Directie Burgerpersoneel van het Ministerie van Defensie, Kalvermarkt 32, te 's-Gravenhage.

Nationale Bank voor Middellang Krediet N.V.

gevestigd te Amsterdam

(v/h genaamd **Nationale Handelsbank N.V.**)

UITGIFTE

van

nom. f 50.000.000.- 5³/₄ pCt. 15-jarige obligatiën 1965

voor hoofdsom en rente onvoorwaardelijk gegarandeerd door de

AMSTERDAM-ROTTERDAM BANK N.V.

in stukken van f 1000.- aan toonder,

TOT DE KOERS VAN 100 pCt.

De lening is à pari aflosbaar op 1 Juni van de jaren 1971 t/m 1980 en wel in 10 jaarlijkse termijnen, elk groot f 5.000.000.-. Vervroegde gehele of gedeeltelijke aflossing is toegestaan met ingang van 1 Juni 1976, uitsluitend op 1 Juni en wel in de jaren 1976 en 1977 tot de koers van 101¹/₂% en in de jaren 1978 en 1979 tot de koers van 101%.

Ondergetekende bericht, dat de inschrijving op bovenstaande uitgifte is opengesteld op

DINSDAG 11 MEI 1965

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

bij haar kantoren te **Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage**, op de voorwaarden van het prospectus van uitgifte dd. 28 April 1965.

Exemplaren van het prospectus en inschrijvingsbiljetten, alsmede tot een beperkt aantal, statuten en jaarverslagen over het boekjaar 1964 van de vennootschap, zijn verkrijgbaar bij de kantoren van inschrijving.

Amsterdam, 28 April 1965.

AMSTERDAM-ROTTERDAM BANK N.V.

ning — kortlopend rekening courant krediet en lang krediet — laat nog eens duidelijk zien hoezeer de snelle economische veroudering van produktiemiddelen wijziging in de financieringsvormen noodzakelijk heeft gemaakt.

Nog onbestemd van vorm is het voorgenomen beroep dat het onlangs uit de fusie van Van der Heem en Indola gevormde Indoheem-concern t.z.t. op de markt wil gaan doen; wel zal in afwachting daarvan conversie van de uitstaande converteerbare obligaties Indola vervroegd mogelijk zijn. De houthandel Wm. Pont kwam met een converteerbare obligatielening aan de markt, waarbij voorschijns het obligatiekarakter nog overheerst, hetgeen trouwens de bedoeling van deze financieringsvorm is.

MINISTERIE VAN LANDBOUW EN VISSERIJ

Cultuurtechnische Dienst - Centrale Directie

Bij de hoofdafdeling Financiële, Administratieve en Beheerszaken wordt gevraagd een

DOCTORANDUS IN DE ECONOMIE

voor de behandeling van vraagstukken op het gebied van de administratieve en interne organisatie, met name ten aanzien van de toepassingsmogelijkheden van elektronische apparatuur bij de verwerking van administratieve gegevens.

De voorkeur gaat uit naar gegadigden die de leeftijd van 35 jaar nog niet bereikt hebben en over ervaring op het aangegeven werkteerrein beschikken.

Afhankelijk van leeftijd en ervaring zal aanstelling geschieden in de rang van referendaris 2e klasse c.q. referendaris (salarisgrenzen van f. 887,— tot f. 1.633,— per maand excl. 5,3% huurcompensatie).

A.O.W.-premie voor Rijksrekening.

Schriftelijke sollicitaties te richten aan de Directeur van de Cultuurtechnische Dienst, Maliebaan 21 te Utrecht.

Bij de

VERENIGDE H.V.A.-MAATSCHAPPIJEN N.V.

bestaat gelegenheid tot plaatsing van een

STAFFUNCTIONARIS

voor de Economisch-Statistische Afdeling van haar Hoofdkantoor te Amsterdam.

Gedacht wordt aan een jong econoom, academisch gevormd (bacc. of drs.), met praktische oriëntatie in bedrijfseconomische richting in het algemeen en belangstelling voor economisch-statistische werkzaamheden en research in het bijzonder.

Enige jaren bedrijfservaring op dit gebied strekt tot aanbeveling.

Leeftijd: maximum 30 jaar.

Sollicitaties met volledige inlichtingen betreffende leeftijd, opleiding en praktijk, uitsluitend schriftelijk, aan het kantoor der Maatschappij te Amsterdam, N.Z. Voorburgwal 162-170.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1964	H. & L. 1965	23 april 1965	29 april 1965
Algemeen	405	410 — 379	388	387
Intern. concerns	568	583 — 531	547	546
Industrie	355	371 — 344	349	349
Scheepvaart	146	155 — 143	146	143
Banken en verzekering	236	243 — 217	223	218
Handel enz.	170	180 — 170	174	175

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.

Kon. Petroleum	f. 158,20	f. 148,20	f. 142,60
Philips G.B.	f. 152,20	f. 148	f. 149,40
Unilever	f. 141,80	f. 132,50 f. 132,70 b)	
A.K.U.	498½	496½	504½
Expl. Mij. Scheveningen	220	248½	238
Hoogovens, n.r.c.	558	546	532 b)
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	957	963½	979½
Amsterdam-Rotterdam Bank	f. 66,10	f. 66,90	f. 66
Nationale-Nederlanden, c.	784	700	687
Robeco	f. 230	f. 224	f. 224

New York.

Dow Jones Industrials	874	922 — 870	916	922
-----------------------------	-----	-----------	-----	-----

Rentestand.

Langl. staatsobl. a)	5,17	5,31	5,25
Aand.: internationalen a)	3,42		
lokale a)	3,26		
Disconto driemaands schatkist- papier	37/16	3½	ca. 37/4-4

a) Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

b) Ex dividend.

Drs. R. L. BOISSEVAIN.

N.V. ROTTERDAMSCH VERZEKERING-SOCIETEITEN (R.V.S.)

gevestigd te Rotterdam

In de op 29 april 1965 gehouden Algemene Vergadering van Aandeelhouders werd het dividend over 1964 vastgesteld op 10%, waarvan 7½% in contanten en 2½% naar keuze in contanten of in certificaten van aandelen D.

Op dividendbewijs no. 89 van aandelen groot nominaal f 3.000,- wordt uitgekeerd f 225,- verminderd met 15% dividendbelasting over f 300,-, pro resto f 180,-.

De dividendbewijzen nos. 90, 91 en 92 van aandelen groot nominaal f 3.000,- geven elk recht op f 25,- in contanten of op nominaal f 25,- van certificaten van aandelen D.

Op dividendbewijs no. 89 van de aandelen en onderaandelen van nominaal f 1.000,- wordt uitgekeerd f 75,- verminderd met 15% dividendbelasting over f 100,-, pro resto f 60,-.

Op dividendbewijs no. 89 van de certificaten van aandelen D nominaal f 1.000,- resp. f 100,- wordt uitgekeerd f 75,- resp. f 7,50 verminderd met 15% dividendbelasting over f 100,- resp. f 10,-, pro resto f 60,- resp. f 6,-.

Dividendbewijs no. 90 van de aandelen en onderaandelen van nominaal f 1000,- geeft recht op f 25,- in contanten of op nominaal f 25,- in certificaten van aandelen D.

Dividendbewijs no. 90 van de certificaten van aandelen D nominaal f 1.000,- resp. f 100,- geeft recht op f 25,- resp. f 2,50 in contanten of op nominaal f 25,- resp. f 2,50 in certificaten van aandelen D.

De dividendbewijzen nos. 91 en 92 van de aandelen en onderaandelen van nominaal f 1.000,-, alsmede van de certificaten van aandelen D nominaal f 1.000,- resp. f 100,- zijn waardeloos.

De keuze-mogelijkheid, een deel van het dividend in certificaten te ontvangen, vervalt op 31 december 1965.

Inlevering van bovenvermelde dividendbewijzen kan geschieden te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage ten kantore van: Algemene Bank Nederland N.V. en Amsterdam-Rotterdam Bank N.V.

De inlevering van dividendbewijzen van aandelen op naam kan eveneens geschieden ten kantore van de vennootschap te Rotterdam, Westerstraat 3.

Het jaarverslag over 1964 is verschenen en wordt op aanvraag gaarne gratis toegezonden.

R.V.S.
Westerstraat 3,
Rotterdam-2.

U reageert op
annonces in

„E.-S.B.”?

*

Wilt U dat dan steeds
kenbaar maken!

Wat betekent
open
bewaring van
schatkistpapier
bij de Kas-Associatie

Deskundige behande-
ling. Bewaring in brand-
en inbraakvrije kluisen.
Verzilvering van de
coupons. Incassering op
vervaldatum.

KAS-ASSOCIATIE

spuistraat 172 amsterdam

Alle inlichtingen over de financiële resultaten vindt
U in het jaarverslag 1964, hetwelk U op
aanvraag gaarne wordt toegezonden.

N.V. ROTTERDAMSCHER VERZEKERING-SOCIETEITEN **R.V.S.** WESTERSTRAAT 3 ROTTERDAM

Communicatieproblemen...?

kom naar Kodak

want met het Kodak Verifax of Readyprint kopieer-systeem vergemakkelijkt en verbetert u de communicatie in uw bedrijf. Moeten meer mensen tegelijkertijd van bepaalde stukken kennis nemen? Dank zij een Kodak Verifax of Readyprint hebt u altijd ter plaatse de nodige kopieën bij de hand. Alles wat getypt, geschreven, gedrukt of getekend is (in welke kleur ook) wordt door een Kodak Verifax of Readyprint Kopieerapparaat haarscherp en duidelijk overgebracht. Neem een Kodak Verifax als u van uw originelen steeds een aantal kopieën nodig hebt... of Readyprint voor één kopie per keer. Kom naar KODAK...

en kies uw kantoorkopieerapparaat **Verifax Readyprint**

In onze complete Verifax en Readyprint reeks vindt u juist dat apparaat, waarmee communicatieproblemen worden opgelost. Bel of schrijf naar KODAK N.V., Postbus 338, Den Haag, Telefoon (070) 61 41 21, zodat wij weten dat u komt... of vraag bezoek van een onzer deskundigen.

Kodak

INDUSTRIE VESTIGING

Inlichtingen: Industrialisatie-raad der Friese Kernen
Sophialaan 1, Leeuwarden. Tel. (05100)-28144-28145

FRIESLAND

Het land van de
elf industriekernen

Friesland, het oude land van de elf steden. Nu land van de elf industriekernen. In 1970 via de IJsselmeerpolders 77 km van 't Gooi en dicht bij de Randstad.

Friesland kunt u bouwen

en u vindt
er de mensen

HOLLAND-AMERIKA LIJN

In onze organisatie, die 8.000 personeelsleden omvat, is plaats voor een ervaren

BEDRIJFSECONOOM

Zijn taak zal zijn het adviseren van de directie op de zeer gevarieerde gebieden, die deel uitmaken van de werkingssfeer van een groot scheepvaartbedrijf, met belangen op daarmee verband houdende gebieden. Zijn deskundigheid en ervaring zullen dan ook voornamelijk moeten liggen op het terrein van het analyseren van bedrijfseconomische vraagstukken, mede omvattende het maken van rentabiliteitsberekeningen voor delen van het bestaande bedrijf of mogelijke toevoegingen aan de belangen buiten het eigenlijke bedrijf.

Hij zal voorts leiding moeten geven aan enkele op zijn afdeling werkzame junior-economen.

Een behoorlijke beheersing - in woord en geschrift - van de moderne talen, in het bijzonder van de engelse taal, is zeer gewenst.

Leeftijd bij voorkeur tussen 35 en 45 jaar.

Standplaats Rotterdam.

De honorering is uiteraard in overeenstemming met de betekenis van deze functie voor ons bedrijf.

Brieven met uitvoerige gegevens te richten aan de directie van de Holland-Amerika Lijn, Wilhelminakade te Rotterdam.

Holland-Amerika Lijn

ROTTERDAM

de mens heeft de snelheid van de computer nodig de computer het intellect van de mens

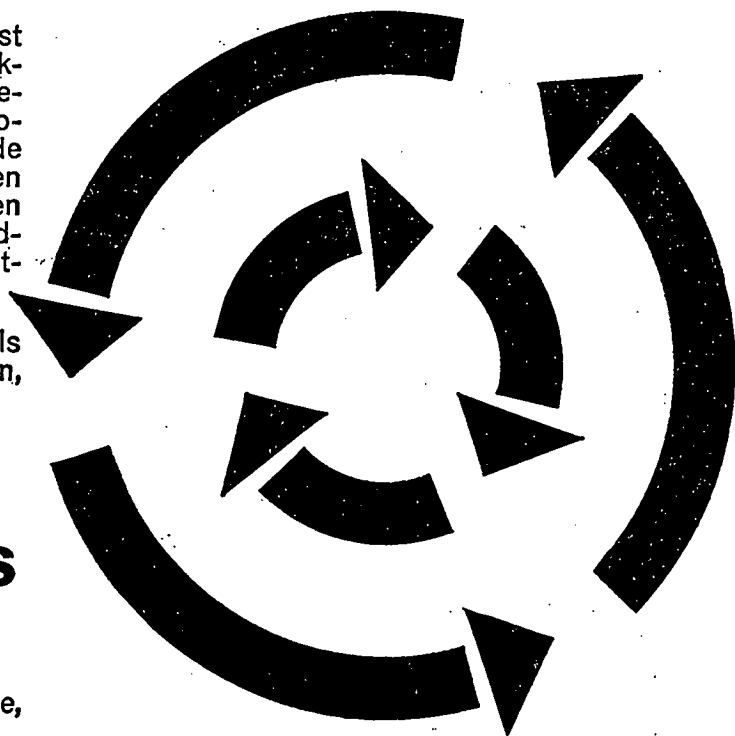
De bedrijfsvoering in ons concern vereist veelomvattende beslissingen, die ontwikkeling van informatiesystemen noodzakelijk maken. Het feit dat wij steeds de modernste computers gebruiken en de ermede opgedane ervaring maken de opbouw en invoering mogelijk van informatiesystemen ten behoeve van omzetplanning, voorraadbeheersing, productiebesturing en budgettering.

Om deze activiteiten, zowel in Nederland als in het buitenland, te kunnen intensiveren, zoeken wij contact met

ervaren medewerkers

in de leeftijd van 27 - 40 jaar

op het gebied van informatie-organisatie, computergebruik en software.

In deze gebieden zal een nauw samenspel noodzakelijk zijn tussen functionarissen waarvan de activiteiten gericht zijn op:

informatie-organisatie

- *systemanalyse* ● *systemontwerp*
- *systemprogrammering* ● *systemimplementatie*

computergebruik

- *systemkeuze* ● *planning computercapaciteit*
- *organisatie computercentrum*

software t.b.v.

- *multi-programmering* ● *real-time verwerking*
- *random-access verwerking* ● *tele-processing*
- *datacollectie* ● *taalresearch en compilerbouw*

Wij stellen U in de gelegenheid, Uw ervaring in een of meer der bovengenoemde gebieden te verdiepen en/of te verbreden.

Brieven met gegevens omtrent leeftijd, opleiding en ervaring worden gaarne ingewacht bij de afdeling Personeelzaken der N.V. Philips' Gloeilampenfabrieken, Willemstraat 20 te Eindhoven.

PHILIPS